

Çocuk Suçluluğunda Rehabilitasyon Yaklaşımları: Kuramsal Temeller, Müdahale Modelleri ve Türkiye için Politika Önerileri

*Berke TAŞCI**

Öz: Çocuk suçluluğ, küresel ölçekte önemli bir toplumsal sorun olmaya devam etmekte; adalet sistemleri bireysel rehabilitasyon ile toplumsal güvenlik hedefleri arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Bu çalışma, çocuk suçluluğunda rehabilitasyon yaklaşımlarını ele alan mevcut kanıt tabanını metodolojik çeşitliliğyle haritalandırmayı amaçlayan bir kapsam belirleme incelemesidir (scoping review). Sistematik tarama sonucunda dahil etme kriterlerini karşılayan toplam 44 çalışma (meta-analizler, sistematik derlemeler ve destekleyici primer araştırmalar) senteze dahil edilmiştir. Çalışma PRISMA-ScR (PRISMA Extension for Scoping Reviews) yönergelerine uygun biçimde yürütülmüştür. Web of Science, Scopus, PsycINFO, Google Scholar ve ULAKBİM/TR Dizin veri tabanlarında gerçekleştirilen sistematik tarama sonucunda toplam 540 kayda ulaşılmış; yinelenen kayıtların çıkarılması ve dahil etme kriterlerinin uygulanmasının ardından 44 ampirik çalışma betimsel senteze (narrative synthesis) dahil edilmiştir. Ayrıca çalışmanın kuramsal altyapısını güçlendirmek amacıyla temel kriminoloji kaynakları ile ulusal ve uluslararası mevzuat belgelerinden ve raporlardan yararlanılmıştır.

Bulgular; gelişimsel psikopatoloji, sosyal öğrenme kuramı, ekolojik sistemler yaklaşımı, Genel Gerilim Kuramı, Sosyal Kontrol Kuramı, Risk-İhtiyaç-Yanıt Verebilirlik (RİYV) modeli ve yaşam seyri kriminolojisinin çocuk suçluluğunu açıklamada önemli kuramsal çerçeveler sunduğunu göstermektedir. Bilişsel-davranışçı terapi (BDT), çok sistemli terapi (ÇST), aile temelli müdahaleler, yönlendirme programları ve onarıcı adalet uygulamalarının yeniden suç işleme oranlarını anlamlı düzeyde azalttığı belirlenmiştir. Meta-analitik bulgular, iyi yapılandırılmış rehabilitasyon programlarının yeniden suç işlemeyi yaklaşık %10–30 oranında azaltabildiğini göstermektedir. Özellikle bilişsel bileşen içeren müdahalelerin daha güçlü etki büyüklükleri sergilediği; program etkinliğinin ise uygulama bütünlüğü (treatment fidelity), uzman personel niteliği ve bireyselleştirilmiş risk değerlendirmesiyle yakından ilişkili olduğu saptanmıştır. Buna karşılık yalnızca cezalandırıcı ve yoğun gözetim odaklı yaklaşımların sınırlı veya olumsuz sonuçlar doğurabildiği görülmüştür.

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, çocuk adalet sisteminin önemli hukuki reformlara rağmen kanıta dayalı rehabilitasyon programları, standart risk değerlendirme araçları ve multidisipliner koordinasyon bakımından yapısal eksiklikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda RİYV modelinin

sisteme entegrasyonu, toplum temelli rehabilitasyonun güçlendirilmesi, onarıcı adalet uygulamalarının yaygınlaştırılması ve uzman personel eğitimlerinin artırılması temel politika önerileri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Suçluluğu, Rehabilitasyon, Onarıcı Adalet, Çocuk Adalet Sistemi, Yeniden Suç İşleme, Bilişsel Davranışçı Terapi

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü, berketasci@ankara.edu.tr, ORCID: 0009-0001-5431-8247

Bu makale, **Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0)** lisansı kapsamında açık erişimli olarak yayımlanmaktadır. Uygun atf verilmesi koşuluyla, ticari olmayan amaçlarla paylaşılabilir, kopyalanabilir, çoğaltılabilir, dağıtılabilir ve uyarlanabilir. Lisansın tam metnine aşağıdaki bağlantıdan erişilebilir:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Rehabilitation Approaches for Juvenile Offenders: Theoretical Foundations, Intervention Models, and Policy Implications for Türkiye

*Berke TAŞCI**

Abstract: Juvenile delinquency remains a major global social problem, while justice systems continue to balance the goals of individual rehabilitation and public safety. This scoping review aims to map the existing literature on rehabilitation approaches for juvenile delinquency from theoretical, empirical, and policy perspectives. The study was conducted in accordance with PRISMA-ScR (PRISMA Extension for Scoping Reviews) guidelines. A systematic search of the Web of Science, Scopus, PsycINFO, Google Scholar, and ULAKBİM/TR Dizin databases identified 540 records. Following duplicate removal and application of inclusion criteria, 44 empirical studies were included in the narrative synthesis. In addition, foundational criminological theories as well as national and international legal and policy documents were incorporated to strengthen the theoretical framework.

The findings indicate that developmental psychopathology, social learning theory, ecological systems theory, General Strain Theory, Social Control Theory, the Risk-Need-Responsivity (RNR) model, and life-course criminology provide important theoretical explanations for juvenile offending. Cognitive behavioral therapy (CBT), multisystemic therapy (MST), family-based interventions, diversion programs, and restorative justice practices were found to significantly reduce recidivism rates among juvenile offenders. Meta-analytic evidence suggests that well-structured rehabilitation programs can reduce reoffending rates by approximately 10–30%. Interventions containing cognitive components demonstrated stronger effect sizes, whereas treatment fidelity, staff qualifications, and individualized risk assessment emerged as critical determinants of program effectiveness. In contrast, purely punitive and surveillance-oriented approaches were associated with limited or even negative outcomes.

Within the Turkish context, despite substantial legal reforms, the juvenile justice system continues to face structural deficiencies regarding evidence-based rehabilitation programs, standardized risk assessment tools, and multidisciplinary coordination. In this regard, the integration of the RNR model into the existing system, the reinforcement of community-based

rehabilitation, the wider implementation of restorative justice practices, and the expansion of training programmes for specialist staff are presented as key policy recommendations.

Keywords: Juvenile Delinquency, Rehabilitation, Restorative Justice, Juvenile Justice System, Recidivism, Cognitive-Behavioral Therapy.

* PhD Student, Ankara University Institute of Forensic Sciences, berketasci@ankara.edu.tr, ORCID: 0009-0001-5431-8247

This article is published as an open access publication under the terms of the **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)** License.

The work may be shared, copied, redistributed, and adapted for non-commercial purposes, provided appropriate credit is given to the original author(s) and the source. The full license is available at:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Giriş

Çocuk suçluluğu (juvenile delinquency), 18 yaş altındaki bireylerin ulusal ve uluslararası yasal normları ihlal eden davranışlar sergilemesi olarak tanımlanmaktadır (Loeber ve Farrington, 1998). Bu olgu yalnızca bireysel bir sorun olmayıp toplumsal kalkınma, kamu sağlığı ve insan hakları boyutlarıyla birden fazla sistemi ilgilendiren çok katmanlı bir meseledir. Dünya genelinde suç istatistikleri, genç bireylerin orantısız biçimde adalet sistemine dahil olduğunu; özellikle dezavantajlı sosyoekonomik koşullardaki çocukların risk altında bulunduğunu göstermektedir (UNODC, 2020). Dünyada her yıl milyonlarca genç adalet sistemiyle temas kurmakta; bu durum hem bireysel yaşam seyrini hem de toplumsal maliyetleri derinden etkilemektedir.

Cezalandırma odaklı modellerden rehabilitasyon odaklı modellere doğru yaşanan paradigma dönüşümü, son yarı yüzyılın en belirgin kriminolojik gelişimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Cezalandırmacı yaklaşımlar, suç davranışının caydırılmasını ön planda tutarken rehabilitatif modeller bireyin yeniden topluma kazandırılmasını, suçu doğuran risk etkenlerinin ortadan kaldırılmasını ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesini hedeflemektedir (Andrews ve Bonta, 2010). Ampirik araştırmalar, yalnızca caydırıcılığa dayanan yaklaşımların sınırlı etkinlik gösterdiğini; bunun aksine kanıt dayalı rehabilitatif müdahalelerin yeniden suç işleme (recidivism) oranlarını anlamlı düzeyde azaltabildiğini tutarlı biçimde ortaya koymaktadır (Lipsey ve Cullen, 2007; Farrington ve ark., 2022).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS, 1989) ve Pekin Kuralları (1985), çocukların özel muamele hakkına sahip olduğunu ve adalet sisteminin her aşamasında rehabilitasyon ilkesinin gözetilmesi gerektiğini açıkça hükme bağlamaktadır. Bu uluslararası normatif çerçeve, ulusal politikaların yeniden biçimlendirilmesine yol açmış; pek çok ülke aile mahkemeleri, uzlaşma programları ve toplum temelli hizmetlerden oluşan kapsamlı çocuk adalet altyapısı oluşturmuştur. Bununla birlikte uygulamanın niteliği ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermekte; kanıt ile politika arasındaki derin uçurum varlığını korumaktadır.

Bu derleme çalışması çocuk adalet sistemi ve rehabilitasyon yaklaşımlarına ilişkin uluslararası literatüre çeşitli açılardan katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

İlk olarak çalışma, çocuk suçluluğunu açıklamaya yönelik başlıca kuramsal yaklaşımları gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı, sosyal öğrenme kuramı, ekolojik sistemler kuramı ve Risk-İhtiyaç-Yanıt Verebilirlik (RİYV) modeli ile bütüncül bir çerçevede ele almaktadır.

İkinci olarak çalışma, bilişsel davranışçı terapi (BDT), çok sistemli terapi (Multisystemic Therapy), aile temelli müdahaleler, yönlendirme programları (diversion programs) ve onarıcı adalet uygulamaları gibi rehabilitasyon

modellerinin etkililiğini inceleyen meta-analiz ve sistematik derleme bulgularını bir araya getirerek kapsamlı bir literatür sentezi sunmaktadır.

Üçüncü olarak ise çalışma, uluslararası literatürde elde edilen bulguları Türkiye'deki çocuk adalet sisteminin yapısal özellikleri bağlamında değerlendirerek politika geliştirme sürecine yönelik öneriler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, uluslararası araştırma bulguları ile ulusal uygulama alanı arasında bir köprü kurmayı hedeflemektedir.

Kuramsal Çerçeve

Gelişimsel Psikopatoloji

Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı, uyum bozukluğunu ve suç davranışını doğrusal değil dinamik bir süreç olarak ele alır. Cicchetti ve Rogosch'un (1996) ortaya koyduğu "equifinality" (aynı sonuca farklı yollardan ulaşılması) ve "multifinality" (aynı başlangıç koşullarının farklı sonuçlara yol açması) kavramları, suç davranışının tek bir nedensel zincire indirgenemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, çocukluk döneminde yaşanan olumsuz deneyimlerin (adverse childhood experiences, ACEs) ileriki dönem suç davranışıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülmektedir (Dodge ve Pettit, 2003). Müdahale programları bu kuramsal temellerden beslendiğinde, bireyin gelişim tarihini ve biyopsikososyal bağlamını göz önünde bulunduran kişiselleştirilmiş yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

Çocuk suçluluğunun biyopsikososyal kökenleri incelendiğinde, olumsuz çocukluk deneyimlerinin merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Felitti ve ark.'nın (1998) öncü kohort çalışmasında (n = 17.337), kümülatif ACE puanı artışının alkolizm, uyuşturucu kullanımı, depresyon, intihar girişimleri ve suç davranışı gibi pek çok olumsuz çıktı üzerinde güçlü bir doz-yanıt ilişkisi sergilediği belgelenmiştir. Madde kullanımına özgü doz-yanıt verilerinin ayrıntılı analizi Dube ve ark.'nın (2003) çalışmasında sunulmakta olup bu bulgular ilerleyen bölümde ele alınmaktadır. En yüksek ACE grubunda bu olumsuz çıktıkların görülme olasılığı, en düşük ACE grubuna kıyasla 4 ila 12 kat arasında değişmektedir. Bu bulgular, Hughes ve ark.'nın (2017) 253.719 katılımcıyı kapsayan Lancet meta-analizi tarafından da desteklenmiş; yüksek ACE yükünün antisosyal davranış ile suç davranışı üzerinde önemli bir risk çarpanı oluşturduğu gösterilmiştir (dört ve üzeri ACE için şiddet uygulama riski OR = 8,10, %95 GA [5,87; 11,18]; şiddet mağduriyeti riski OR = 7,51, %95 GA [5,60; 10,08]).

Travmanın suç davranışına yol açmasındaki nörobiopsikososyal mekanizmalar çok katmanlıdır. Teicher ve Samson'ın (2016) kapsamlı nörobiyoloji derlemesinde, çocukluk dönemindeki istismar ve ihmalin hipokampal hacmi küçülttüğü, prefrontal korteks işlevselliğini bozduğu ve amigdala reaktivitesini artırdığı gösterilmiştir.

Bu nörogelişimsel değişimler yürütücü işlev bozulmasına, dürtüsellüğün artmasına ve tehdit tepkilerinin aşırı aktive olmasına zemin hazırlamaktadır. Hipotalamik-hipofiz-adrenal (HPA) aksının kronik travmayla bozulması kortizol düzenlemesini sekteye uğratmakta; McEwen'ın (2008) allostatik yük modeli çerçevesinde bu durum hem fizyolojik hem de davranışsal dengesizliklere katkıda bulunmaktadır. Dissosiyatif belirtiler travmatize ergenlerde dürtü denetimini daha da zayıflatarak ani tepkisel saldırganlık ve hesapsız risk alma davranışlarını kolaylaştırmaktadır.

Madde kullanımı komorbiditesi, travma-suç döngüsünün kritik bağlantı noktasını oluşturmaktadır. Ampirik bulgular, bireyin maruz kaldığı olumsuz deneyim çeşitliliği (ACE skoru) arttıkça riskli davranışların ortaya çıkma olasılığının geometrik olarak yükseldiğini göstermektedir (Dube ve ark., 2003). Hiçbir olumsuz deneyimi olmayan (ACE skoru = 0) akranlarıyla karşılaştırıldığında, 5 veya daha fazla olumsuz çocukluk deneyimine sahip olan ergenlerin 14 yaş ve öncesinde erken madde kullanımına başlama olasılığı 7,2 kat daha yüksektir (OR = 7,2, %95 GA [5,4; 9,7]). Kümülatif travmanın ilerleyen yaşlardaki kronik bağımlılık üzerindeki etkisi incelendiğinde; ACE skoru \geq 5 olan bireylerin yaşam boyu madde bağımlılığı geliştirme riskinin 12,2 kat (OR = 12,2, %95 GA [8,6; 17,4]), enjeksiyonlu madde kullanımına yönelme riskinin ise 16 kat (OR = 16,0, %95 GA [9,3; 27,6]) arttığı tespit edilmiştir. Bu ampirik veriler, çocuk suçluluğunun rehabilitasyonunda semptomatik müdahalelerden ziyade erken dönem gelişimsel travmaları odak noktasına alan travma-duyarlı yaklaşımların önemini güçlü biçimde desteklemektedir. Bu bulgular, madde kullanımının travmaya eşlik eden negatif duygusal durumları yönetmeye yönelik bir öz-ilaçlama (self-medication) stratejisi olarak işlev gördüğü modeliyle örtüşmektedir. Böylece travma, emosyon regülasyonu bozulması ve madde kullanımı birlikte kendini besleyen bir suç döngüsüne dönüşmektedir (Dodge ve Pettit, 2003). Rehabilitatif müdahalelerin bu döngüyü kırmak için hem travma odaklı hem de madde kullanımı bileşenlerini bütünleşmesi zorunludur.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme kuramı, suç davranışının gözlem, pekiştirme ve modelleme yoluyla öğrenildiğini savunur. Bu çerçevede akran grupları ve aile ortamı kritik öneme sahiptir; çocuklar antisosyal davranışları sosyal çevrelerinden öğrenmekte ve bu davranışlar sıklıkla pekiştirilmektedir. Kuramın rehabilitasyon bağlamındaki temel çıkarımı, yeni ve işlevsel davranışların da aynı mekanizmalarla öğrenilebileceği yönündedir. Ronald Akers (1977), Bandura'nın sosyal öğrenme kuramını kriminolojik bağlamda genişleterek suç davranışının oluşumunda sosyal öğrenme süreçlerini sistematik biçimde ele almıştır. Bilişsel-davranışçı terapi ve çok sistemli terapi başta olmak üzere pek çok kanıta dayalı müdahale, sosyal öğrenme ilkelerini uygulamaya dönüştürmektedir (Andrews ve Bonta, 2010).

Sosyal öğrenme kuramının kriminolojik boyutu, Edwin Sutherland'ın (1947) diferansiyel ilişki (differential association) teorisiyle temellendirilmiştir. Sutherland'a göre suç davranışı, suça elverişli tanımların (definitions favorable to crime) suça elverişsiz tanımları aştığı yakın kişisel gruplar aracılığıyla öğrenilmektedir. Bu oran ilkesi, bireyin antisosyal akranlarla geçirdiği sürenin ve bu ilişkilerin önceliğinin, sıklığının ve yoğunluğunun suç davranışını belirleyen kritik değişkenler olduğunu vurgulamaktadır. Akers (1977, 2013) bu teorik mirası sosyal öğrenme ve sosyal yapı (SSLT) modeliyle genişletmiş; diferansiyel pekiştirme (differential reinforcement), tanımlar (definitions) ve taklit (imitation) mekanizmalarını bütünlük bir çerçevede ele almıştır (Akers ve Sellers, 2013).

Akers'ın sosyal öğrenme modeliyle BDT arasındaki teorik köprü, pratik açıdan büyük önem taşımaktadır. BDT'nin suça elverişli inançları ve bilişsel çarpıtmaları hedeflemesi, Sutherland'ın 'tanımlar' kavramıyla örtüşmektedir. Sosyal beceri eğitimi ve model alma teknikleri Akers'ın taklit mekanizmasına doğrudan müdahale etmektedir. Diferansiyel pekiştirme ilkesinden yola çıkılarak tasarlanan koşulsal pekiştirme sistemleri, prososyal davranışın güçlenmesinde kullanılmaktadır. Bu teorik yakınsama, karma suç önleme programlarında sosyal öğrenme ile bilişsel-davranışçı bileşenlerin neden birlikte sunulması gerektiğini ampirik açıdan desteklemektedir (Andrews ve Bonta, 2010).

Ekolojik Sistemler Kuramı

Bronfenbrenner'in (1979) ekolojik sistemler modeli, bireyi mikro sistemden (aile, okul) makro sisteme (kültür, politika) uzanan iç içe geçmiş çevresel katmanların içine yerleştirir. Bu model, suç davranışının salt bireysel değil, çevresel ve yapısal faktörlerin karmaşık etkileşiminin ürünü olduğunu göstermektedir. Rehabilitasyon programları açısından bu yaklaşım, müdahalelerin yalnızca bireysel düzeyde değil; aile, okul ve toplum düzeylerinde eş zamanlı yürütülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Henggeler ve Schaeffer, 2016). ÇST, bu kuramsal çerçevenin en yüksek kanıt düzeyine sahip uygulamasını temsil etmekte ve 4 yıllık izlemde felony saldırganlık suçlarını bireysel terapiye kıyasla anlamlı düzeyde azaltmaktadır (Borduin ve ark., 1995; yeniden tutuklama: ÇST grubunda %22.1, bireysel terapi grubunda %71.4; $p < 0,001$).

Genel Gerilim Teorisi

Agnew (1992) tarafından geliştirilen Genel Gerilim Kuramı (General Strain Theory), bireylerin maruz kaldıkları olumsuz yaşam deneyimlerinin ve stres faktörlerinin suç davranışına yönelmelerinde önemli rol oynadığını ileri sürmektedir. Kurama göre bireyler hedeflerine ulaşamadıklarında, olumlu uyarıları kaybettiklerinde veya olumsuz uyarılarla karşılaşmalarında yoğun bir gerilim ve olumsuz duygusal durum yaşayabilmektedir. Özellikle çocukluk

ve ergenlik döneminde yaşanan aile içi çatışmalar, ekonomik yoksunluk, akran zorbalığı veya sosyal dışlanma gibi deneyimler bu gerilimleri artırabilmektedir. Bu bağlamda çocukların suç davranışına yönelmeleri çoğu zaman yalnızca bireysel özelliklerle değil, aynı zamanda maruz kaldıkları yapısal ve psikososyal stres faktörleriyle de ilişkilidir. Bu nedenle çocuk suçluluğunu anlamada yalnızca cezalandırıcı yaklaşımlar değil, bireylerin yaşadığı stres kaynaklarını azaltmaya yönelik destekleyici ve rehabilite edici müdahaleler de büyük önem taşımaktadır.

Sosyal Kontrol Teorisi

Hirschi'nin (1969) Sosyal Kontrol Kuramı ise bireylerin toplumla kurdukları sosyal bağların zayıflamasının suç davranışına yönelme riskini artırdığını ileri sürmektedir. Kurama göre bireylerin ailelerine, okullarına ve toplumsal kurumlara olan bağlılıkları güçlü olduğunda suç davranışından uzak durma olasılıkları artmaktadır. Buna karşılık aile ilişkilerinin zayıf olması, okuldan kopma, düşük akademik bağlılık ve toplumsal normlarla kurulan bağların zayıflaması çocukların suça yönelme riskini artırabilmektedir. Bu yaklaşım, çocuk suçluluğunu önlemeye yönelik programların yalnızca bireysel müdahalelerle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda aile ilişkilerinin güçlendirilmesi, okul bağlılığının artırılması ve olumlu akran ilişkilerinin desteklenmesi gibi sosyal bağları güçlendiren müdahalelerin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kriminolojik kuramlar arasındaki nedensel bütünlük açısından şu dinamik zincirin vurgulanması gerekir: Cicchetti ve Rogosch'un (1996) çerçevesinde tanımlanan olumsuz çocukluk deneyimleri (ACEs), Agnew'un (1992) Genel Gerilim Teorisi bağlamında kronik psikososyal gerilim kaynaklarına (strain) dönüşmektedir. Bu gerilimler, Hirschi'nin (1969) Sosyal Kontrol Teorisi'nde tanımlanan dört bağlılık boyutunu aile bağlılığı (attachment), akademik bağlılık (commitment), kurumsal katılım (involvement) ve normatif inanç (belief) sistematik olarak tahrip etmektedir. Sosyal bağların çözülmesiyle boşlukta kalan birey, Sutherland (1947) ve Akers'in (1977) Sosyal Öğrenme Teorisi'nde tanımlanan diferansiyel ilişki mekanizmasıyla antisosyal akran gruplarına yönelmekte ve suça elverişli tanımları (definitions favorable to crime) benimsemektedir. Bu nedensel zincirin tüm halkalarını eş zamanlı hedefleyen bütünlük programların, tek teoriye dayalı müdahalelere kıyasla daha güçlü etkilerle ilişkili olduğu literatürde sıklıkla bildirilmektedir (Andrews ve Bonta, 2010).

Suç ve Çevre İlişkisi: Sosyal Dezorganizasyon Teorisi

Bireysel risk faktörlerinin ötesinde, yaşanılan mahallenin yapısal özellikleri çocuk suçluluğunun güçlü çevresel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Shaw ve McKay (1942), Chicago'nun farklı mahallelerindeki suç oranlarını inceledikleri öncü çalışmalarında, etnik ve sosyal bileşim değişmesine karşın bazı alanların

nesiller boyu yüksek suç oranı ürettiğini gözlemlemiştir. Bu bulgu, suç davranışını kişisel özelliklerden ziyade mahallenin sosyal ve yapısal dinamiklerine bağlayan sosyal dezorganizasyon teorisinin temelini oluşturmuştur. Teoriye göre yoksulluk, demografik hareketlilik ve etnik heterojenlik, kurumsal denetimin zayıflaması ve ortak değer normlarının çözülmesi yoluyla suç oranlarını artırmaktadır. Türkiye’de dezavantajlı kentsel alanlarda yaşayan çocukların suça yönelme riskinin yapısal faktörlerle güçlü biçimde ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu örüntü, Türkiye’nin kentsel suç coğrafyasına yönelik gözlemlerle de örtüşmektedir. Türkiye’deki dezavantajlı mahalle yapılarına yönelik kriminolojik alan araştırmalarının henüz sınırlı düzeyde kaldığı; bu alanda hakemli boylamsal çalışmalara acil ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir.

Sampson, Raudenbush ve Earls (1997), 8.782 haneyi kapsayan boylamsal bir araştırmada kolektif etkililik (collective efficacy) kavramını ampirik olarak test etmiş; mahallenin sosyal uyum ve müdahale isteklilik düzeyinin şiddet suçlarını güçlü biçimde yordadığını bulgulamıştır. Bu etki yoksulluk ve nüfus hareketliliği istatistiksel olarak kontrol edildiğinde de sürekliliğini korumuştur. Düşük kolektif etkililiğe sahip dezavantajlı mahallelerde çocukların prososyal yetişkin rehberliğinden yoksun büyüdüğü, antisosyal akran normlarına maruz kaldığı ve yasal fırsatlara erişiminin kısıtlandığı görülmektedir. Bu bulgular, Türkiye’deki çocuk suçluluğu politikalarında yalnızca bireysel rehabilitasyona değil yapısal çevre müdahalelerine de yer verilmesi gerektiğini güçlü biçimde desteklemektedir.

Yöntem

Bu çalışma, çocuk suçluluğuna yönelik rehabilitasyon yaklaşımlarını, ampirik müdahaleleri ve kuramsal temelleri sistematik bir çerçevede haritalandırmayı amaçlayan bir kapsam belirleme incelemesidir (scoping review). Literatür taraması, raporlama şeffaflığını ve metodolojik doğruluğu sağlamak amacıyla PRISMA-ScR (PRISMA Extension for Scoping Reviews) kılavuz ilkeleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu derleme için önceden kayıt/protokol oluşturulmamıştır.

Tarama Stratejisi ve Veri Kaynakları

Araştırma kapsamında Web of Science, Scopus, PsycINFO, Google Scholar ve ULAKBİM/TR Dizin veri tabanları kullanılarak kapsamlı bir literatür taraması yürütülmüştür. Tarama sürecinde hem uluslararası hem de ulusal yazını kapsayacak şekilde şu anahtar kelimeler ve Boolean operatörleri kullanılmıştır: (“juvenile delinquency” OR “juvenile offenders” OR “youth offending”) AND (“rehabilitation” OR “cognitive behavioral therapy” OR “multisystemic therapy” OR “restorative justice” OR “recidivism”); Türkçe tarama için (“çocuk suçluluğu”

OR “suça sürüklenen çocuk”) AND (“rehabilitasyon” OR “bilişsel davranışçı terapi” OR “onarıcı adalet” OR “yeniden suç işleme”) dizilimleri uygulanmıştır.

Uygunluk ve Seçim Kriterleri

Taramada elde edilen çalışmaların değerlendirilmesinde şu dahil etme kriterleri esas alınmıştır: (1) çocuk suçluluğunda rehabilitasyon modellerini kuramsal ya da ampirik düzeyde ele alması; (2) yeniden suç işleme, davranış problemleri veya psikososyal çıktılara dair ampirik kanıtlar (meta-analiz, randomize kontrollü çalışma veya yarı deneysel tasarımlar) sunması; (3) hakemli dergilerde yayımlanmış akademik makaleler, kitap bölümleri veya kurumsal raporlar olması. Çocuk kriminolojisiyle doğrudan ilgisi olmayan, yalnızca yetişkin popülasyonuna odaklanan veya metodolojik kalitesi yetersiz olan çalışmalar analiz dışı bırakılmıştır. Çocuk suçluluğu alanındaki müdahalelerin hem makro (meta-analitik) hem de mikro (ampirik/saha deneyi) düzeydeki çıktılarını bir arada sentezleyerek bütüncül bir politika önerisi geliştirmek amacıyla, çalışmaya hem birincil (RCT, yarı deneysel vb.) hem de ikincil (meta-analiz, sistematik derleme) araştırmalar dahil edilmiştir. Dahil edilen tekil ampirik çalışmaların (örn. Borduin ve ark., 1995; Blattman ve ark., 2023), senteze alınan meta-analizlerin birincil veri havuzunda mükerrer sayıma (double-counting) yol açıp açmadığı kontrol edilmiş; bulgular yorumlanırken bu metodolojik geçirgenlik göz önünde bulundurulmuştur.

Veri Çıkarma ve PRISMA Akış Süreci

İlk tarama sonucunda veri tabanlarından toplam 540 kayda ulaşılmıştır. Yinelenen (duplike) kayıtların temizlenmesinin ardından geriye kalan 415 makalenin başlık ve özetleri bağımsız araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bu ön eleme neticesinde, doğrudan çocuk suçluluğu rehabilitasyonuna odaklanmayan veya yalnızca kuramsal tartışma içeren 327 çalışma elenmiştir. Temel analiz birimi olarak, çocuk suçluluğunda rehabilitasyon müdahalelerinin etkililiğini ölçen literatürdeki meta-analizler ve sistematik derlemeler (örn. Lipsey ve Wilson, Curtis vd., Farrington vd.) temel alınmıştır. Daha kapsamlı bir tablo ortaya koymak amacıyla bu derlemelere ek olarak, spesifik güncel bulgular sunan yüksek kaliteli randomize kontrollü saha çalışmaları da senteze entegre edilerek PRISMA akışına (n=44) dahil edilmiştir.

Sistematik tarama havuzundan süzülerek gelen bu 44 ampirik çalışmanın yanı sıra; çalışmanın kuramsal altyapısını temellendirmek amacıyla kriminoloji literatürünün temel teorik kaynaklarından (8 kaynak) ve Türkiye’deki mevcut adli/idari sistemi ile politika önerilerini somutlaştırmak amacıyla ulusal/uluslararası mevzuat, rapor ve resmi istatistik dokümanlarından (5 kaynak) harici olarak faydalanılmıştır. Bu harici kaynaklar sistematik tarama kriterlerine

tabi tutulmadığından PRISMA akış şemasına dahil edilmemiş, ancak kaynakça listesinde (toplam 57 kaynak) eksiksiz olarak sunulmuştur. Literatür seçim sürecinin tüm aşamaları, dışlama nedenleri ve dahil edilen ampirik çalışmaların akışı PRISMA-ScR yönergelerine uygun biçimde Tablo 1’de özetlenmiştir.

Kapsam belirleme incelemesi (scoping review) metodolojisi doğrultusunda, bu çalışmada sistematik kalite değerlendirmesi veya yanlılık riski analizi yapılmamıştır. Scoping review’un amacı kanıt hiyerarşisi oluşturmak değil, literatürü tematik olarak haritalamak ve araştırma boşluklarını belirlemektir. Bu nedenle dahil edilen çalışmalar metodolojik tasarımları bakımından betimsel biçimde kategorize edilmiş; bulgular “kanıt örüntüsü” olarak sunulmuştur.

Çocuk Suçluluğunda Temel Rehabilitasyon Yaklaşımları

Bilişsel-Davranışçı Terapi (BDT)

Bilişsel-davranışçı terapi; problem çözüme, duygu düzenleme, ahlaki akıl yürütme ve sosyal beceri geliştirme gibi bileşenleri bütünleştirerek suç davranışının altındaki işlevsiz düşünce örüntüsünü hedef alan yapılandırılmış bir müdahale yöntemidir. Kriminolojik bağlamda BDT’nin kuramsal temelini “suç düşüncesi” (criminal thinking) kavramı oluşturmaktadır (Beck, 1999; Yochelson ve Samenow, 1976). Farklı ülkelerde çeşitli BDT programları geliştirilmiş olup bunlar arasında Aggression Replacement Training (ART), Reasoning and Rehabilitation (R&R) ve Thinking for a Change (T4C) en geniş ampirik tabana sahip olanları oluşturmaktadır. Lipsey, Landenberger ve Wilson’un (2007) 58 kontrollü çalışmayı (toplam $n \approx 13.500$) kapsayan sistematik derlemesi, BDT’nin yeniden suç işleme üzerinde anlamlı ve tutarlı olumlu etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Genel etki büyüklüğü küçük-orta düzeyde seyretmekte (yaklaşık Cohen’s $d \approx 0,25-0,30$); program türüne, uygulamanın niteliğine ve hedef kitleye göre önemli farklılıklar göstermekte; yüksek risk grubundaki gençler ve yüksek uygulama bütünlüğüne sahip programlar için daha güçlü etkiler elde edilmektedir. Daha önce Izzo ve Ross’un (1990) meta-analitik incelemesi, rehabilitasyon programlarının çocuk ve ergen suçluluğunda yeniden suç işlemeyi azaltmada genel olarak olumlu sonuçlar verdiğini göstermiştir. Çalışmada değerlendirilen müdahalelerin çoğunda küçük ile orta düzey arasında değişen olumlu etkiler bildirilmiş; özellikle yapılandırılmış bilişsel-davranışçı ve beceri odaklı programların daha güçlü sonuçlarla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Izzo ve Ross, 1990). Armelius ve Andreassen’in (2007) Cochrane derlemesi ise kurumsal ortamdaki ergenlere yönelik BDT’nin 12. ayda standart tedaviye kıyasla anlamlı düzeyde düşük yeniden suç işleme oranıyla ilişkili olduğunu ($OR = 0,69$) raporlamıştır. Gerchow (2015) tarafından yürütülen ampirik çalışmada, kronik suça sürüklenen çocuklardan oluşan homojen bir örneklem üzerinde ($N = 156$), Saldırganlık Azaltma Eğitimi (ART, $n = 78$) ve Değişim İçin Düşünme (T4C, n

= 78) programlarının yeniden suç işleme oranları üzerindeki karşılaştırmalı etkisi 500 günlük boylamsal izleme incelenmiştir. Her iki programın da antisosyal bilişleri ve dürtüsellik seviyelerini azaltmada anlamlı katkılar sağladığı, ancak iki müfredat arasında uzun dönemli yeniden tutuklanma açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır ($\chi^2(1, N = 156) = 0,026, p = 0,871$; Cramer's $V = 0,013$). Bu bulgu, müdahale programlarının etkililiğinde yalnızca müfredat içeriğinin değil, uygulama bütünlüğü (treatment fidelity) ve terapötik uygulama niteliğinin de önemli rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Etki mekanizması incelendiğinde, BDT'nin bilişsel çarpıtmaları düzeltmek, dürtü kontrolünü artırmak ve prososyal beceriler kazandırmak yoluyla işlev gördüğü görülmektedir. RİYV modeli çerçevesinde değerlendirildiğinde, BDT'nin kriminojenik gereksinimleri doğrudan hedefleyen niteliğiyle literatürde en fazla desteklenen müdahale yaklaşımlarından biri olduğu görülmektedir (Andrews ve Bonta, 2010). Blattman, Jamison ve Sheridan (2023) tarafından Liberya'da şiddet ve suç geçmişi olan yüksek riskli genç erkekler üzerinde yürütülen randomize kontrollü saha deneyinde, sekiz haftalık yapılandırılmış BDT ile 200 dolarlık şartsız nakit hibesinin tekil ve kombine etkileri boylamsal olarak izlenmiştir. Kısa dönemli takip sonuçlarında hem salt BDT desteğinin hem de salt nakit transferinin suç davranışlarında belirgin bir düşüş sağladığı görülmüştür. Ancak 12-13 aylık uzun dönemli izlemde, tek başına terapi veya tek başına nakit desteği alan gruplardaki olumlu etkilerin kontrol grubu seviyesine döndüğü saptanmıştır. Buna karşın, BDT ile nakit transferinin birleştirildiği kombine grupta suç ve şiddet katılım endeksinde kalıcı bir düşüş kaydedilmiştir ($d = -0,21, \%95 \text{ GA } [-0,38; -0,04], p < 0,05$). Bu bulgu, psikososyal bilişsel dönüşümün dezavantajlı çevrelerde ekonomik ve yapısal destek mekanizmalarıyla birlikte sürdürüldüğünde daha kalıcı sonuçlar üretebileceğini düşündürmektedir. Çalışma, BDT'nin davranışsal değişimi düşünce kalıplarını ve öz-denetimi geliştirerek sağladığını; nakit transferlerinin ise bu etkiyi somut olanaklara erişim yoluyla pekiştirdiğini göstermektedir.

Çok Sistemli Terapi (ÇST)

Çok sistemli terapi, Bronfenbrenner'in ekolojik sistemler modeline dayanan ve ergenlerin aile, akran, okul ve toplum bağlamlarındaki sorunlarını eş zamanlı hedefleyen yoğun, bireyselleştirilmiş bir toplum temelli tedavi programıdır (Henggeler ve Schaeffer, 2016). ÇST, hizmetleri ailenin kendi doğal ortamında (evde, okulda, mahallede) sunar; tedavi yoğunluğu program süresince toplam 60 saate ulaşabilmekte olup dört ila beş aylık bir süreci kapsamaktadır. Borduin ve ark.'nın (1995) randomize kontrollü çalışması ($n = 176$), ÇST'nin dört yıllık takip sonunda yeniden suç işleme oranını %22,1'e düşürdüğünü; bireysel terapi grubunda bu oran %71,4 iken, aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur ($p < 0,001$). Curtis, Ronan ve Borduin'un (2004) multisistemik

terapiye (ÇST/MST) ilişkin meta-analiz çalışmasında, toplam 708 katılımcıyı kapsayan 7 birincil ve 4 ikincil sonuç çalışması sentezlenmiştir. Bulgular, farklı davranışsal problemler ve klinik çıktılar genelinde MST'nin birleşik etki büyüklüğünün orta düzeyde olduğunu göstermiştir ($d = 0,55$). Araştırmacılar, tedavi sonrasında MST uygulanan gençler ve ailelerinin alternatif müdahaleler alan grubun yaklaşık %70'inden daha iyi işlevsellik gösterdiğini bildirmiştir. Moderatör analizleri, terapist niteliğinin sonuçlar üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymuş; lisansüstü düzeyde eğitim alan terapistlerin yürüttüğü etkililik çalışmalarında etki büyüklüğü $d = 0,81$ olarak bulunurken, toplum temelli rutin klinik uygulamalarda bu değer $d = 0,26$ düzeyine gerilediği saptanmıştır. Ayrıca MST'nin özellikle aile ilişkileri ve sistemik işlevsellik alanlarında daha güçlü etkiler gösterdiği belirtilmiştir (Curtis ve ark., 2004).

Aile Temelli Müdahaleler

Aile işlevselliği, çocuk suçluluğunun en güçlü yordayıcıları arasında yer almaktadır: yetersiz ebeveyn denetimi (OR = 1,90), aile içi çatışma (OR = 1,75) ve olumsuz disiplin pratikleri (OR = 1,85) tutarlı biçimde ve anlamlı düzeyde suç davranışıyla ilişkilendirilmektedir (Loeber ve Farrington, 1998). Bu gerekçeyle aile temelli müdahaleler, rehabilitasyon literatüründe giderek artan ilgi görmektedir. Farrington, Gaffney ve White'ın (2022) 12 müdahale türünü kapsayan meta-sentezinde ebeveyn eğitimi, yeniden suç işleme üzerindeki azaltıcı etkisiyle birinci kategoride yer almıştır (OR = 0,72, %95 GA [0,61; 0,85]; 23 çalışma). İşlevsel Aile Terapisi (Functional Family Therapy, FFT), ergenlik dönemindeki davranış sorunlarına yönelik geliştirilmiş yapılandırılmış bir aile temelli müdahale modelidir. Sexton ve Turner'ın (2010) 917 aile ve 38 lisanslı terapisti kapsayan toplum ortamı çalışması, FFT'nin etkililiğinin doğrudan uygulayıcının model sadakatine (treatment fidelity) bağlı olduğunu ortaya koyan kritik bulgular sunmuştur. Genel FFT grubu ile geleneksel denetimli serbestlik alan kontrol grubu arasında 12. ayda felony ve misdemeanor suçları açısından istatistiksel olarak anlamlı hiçbir fark bulunamamıştır. Bununla birlikte, modele yüksek uyum (high-adherence) gösteren terapistlerin uyguladığı FFT programlarında felony suçlarında %35, şiddet suçlarında %30 ve misdemeanor suçlarında %21 oranında anlamlı azalma elde edilmiştir. Çalışmanın en çarpıcı bulgusu ise modele bağlılığı düşük (low-adherence) terapistlerin sunduğu FFT programlarında yeniden suç işleme oranlarının hiçbir terapi almayan kontrol grubundan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek çıkmasıdır; bu iatrojenik (tedaviye bağlı zarar verici) etki, uygulama bütünlüğü denetiminin zorunluluğunu güçlü biçimde desteklemektedir. Benzer biçimde Jeong, Fenoff ve Martin'in (2017) yarı deneysel (quasi-experimental) çalışması (Project ASPECT; $n = 535$), ebeveyn katılımının bilişsel-davranışçı programların etkinliğini anlamlı biçimde artırdığını ortaya koymuştur. Çalışma katılımcıları ebeveyn tamamlama grubu (n

= 185), tamamlayamayan grup (n = 126) ve CBT almayan karşılaştırma grubu (n = 224) olarak üçe ayrılmış; ebeveyn programını tamamlayan grupta yeniden suç işleme oranı diğer gruplara kıyasla anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Bununla birlikte, çalışmanın yarı deneysel tasarımı ve öz-seçim yanlılığı (self-selection bias) nedeniyle bulguların yorumunda temkinli olunması gerekmektedir.

Onarıcı Adalet Programları

Kimbrell, Wilson ve Olaghere'nin (2023) güncellenmiş meta-analizi, 57 benzersiz çalışmayı (79 değerlendirme; 631 bağımsız etki büyüklüğü; 18 RCT + 61 yarı deneysel tasarım) kapsayarak onarıcı adalet programlarının genel yeniden suç davranışı üzerinde küçük-orta büyüklükte istatistiksel olarak anlamlı bir azalmayla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur ($g = 0,23$, %95 GA [0,14; 0,32]). Bununla birlikte, metodolojik açıdan en sağlam kanıtı sunan 18 randomize kontrollü çalışmanın (RCT) alt grup analizinde yeniden suç işleme üzerindeki etki küçük ve istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu bulgu, onarıcı adalet programlarının gönüllü katılımdan kaynaklanan öz-seçim yanlılığına (self-selection bias) açık olduğunu ve genel pozitif sonuçların kısmen bu metodolojik zayıflıktan beslendiğini düşündürmektedir. Söz konusu kısıtlılık, bulgular yorumlanırken göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, onarıcı adalet programlarının mağdur memnuniyeti, algılanan adalet duygusu ve toplumsal uzlaşma gibi suç dışı çıktılar bakımından daha tutarlı olumlu sonuçlar ürettiği bildirilmektedir.

Yönlendirme (Diversion) Programları

Yönlendirme programları, özellikle düşük ve orta düzeyde risk sergileyen gençleri formal yargılama süreçleri yerine alternatif kanallara yönlendirerek damgalanma (labeling) ve kriminalize etme süreçlerini kesmeyi hedefler. Etiketleme kuramından (Becker, 1963) beslenen bu yaklaşım, formal adalet sistemine erken yaşta dahil olmanın bireyi uzun vadede daha derin suç örüntülerine sürükleyebileceğini öngörür. Wilson ve Hoge'un (2013) 45 değerlendirme çalışmasını (73 program; toplam $n \approx 19.300$) kapsayan meta-analizi, yönlendirmenin geleneksel yargılama süreçlerine kıyasla yeniden suç işlemeyi anlamlı düzeyde daha etkili biçimde azalttığını ortaya koymuştur ($d = -0,22$, %95 GA [-0,27, -0,17]; NNT = 10). Farrington ve ark.'nın (2022) kapsamlı sentezi de mahkeme öncesi yönlendirmeyi "oldukça etkili" kategorisinde değerlendirmiştir. Etki mekanizması açısından yönlendirme programları; damgalanma etkilerini azaltmak, mevcut sosyal ağları korumak ve formal sistemin kriminojenik etkilerinden kaçınmak yoluyla işlev görmektedir.

Eğitimsel ve Mesleki Rehabilitasyon

Eğitim ve istihdam yetersizliği, çocuk suçluluğunun hem yordayıcısı hem de sonucudur. Akademik başarısızlık, okul devamsızlığı ve mesleki nitelik

eksikliği, yeniden suç işlemenin güçlü risk etkenlerini oluşturmaktadır (Loeber ve Farrington, 1998). Bu nedenle eğitimsel ve mesleki rehabilitasyon, bütünlük rehabilitasyon programlarının ayrılmaz bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Onarıcı adaletin eğitim çıktıları üzerindeki olumlu etkisi (Rud ve ark., 2014), bu bağlamda özellikle dikkat çekicidir. Mesleki eğitimin, suçtan uzaklaşmada (desistance) kritik bir dönüm noktası oluşturduğu bulgusu, yaşam seyri kriminolojisinin temel çerçevesiyle de uyum içindedir (Sampson ve Laub, 1993). Sampson ve Laub'un (1993) 500 erkeği 70 yaşına kadar izledikleri boylamsal çalışmada, stabil istihdam ve evliliğin suçtan uzaklaşmayı çocukluk dönemi risk faktörlerinden bağımsız biçimde güçlü biçimde yordadığı bulunmuştur ($\beta = -0,34, p < 0,001$).

Toplum Temelli Denetim Programları

Yoğun denetimli serbestlik (probasyon) ve yeniden entegrasyon programları, kurumsal bakımdan topluma geçiş döneminde kritik bir köprü işlevi görmektedir. Ancak ampirik bulgular bu programların etkinliği konusunda karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. Bouchard ve Wong'un (2018) 27 çalışmayı ve 55 bağımsız etki büyüklüğünü sentezleyen meta-analizi, yoğun denetim (intensive supervision) ve tahliye sonrası programların sonuçlarının kullanılan çıktı ölçütüne göre değiştiğini göstermiştir. Özellikle yoğun denetim programlarının alleged offense ölçütlerinde azalma sağlarken teknik ihlaller ve kesinleşen mahkûmiyet oranlarında artışla ilişkili olabildiği bildirilmiştir. Bu bulgular, yalnızca gözetim odaklı yaklaşımların terapi ve rehabilitasyon bileşenleriyle desteklenmediğinde kriminolojik açıdan sınırlı yarar sağlayabileceğini düşündürmektedir. Benzer biçimde Pooley'nin (2020) sistematik incelemesi de etkili programların yalnızca denetimle değil yapılandırılmış beceri kazanımıyla bütünlendiğinde daha başarılı sonuçlar verdiğini vurgulamaktadır.

Rehabilitasyon Programlarının Etkinliği: Ampirik Bulgular

Mevcut meta-analitik kanıtlar değerlendirildiğinde, rehabilitatif yaklaşımların salt cezalandırıcı ya da gözetim odaklı yöntemlere kıyasla anlamlı düzeyde daha etkili olduğu görülmektedir. Lipsey ve Wilson'un müdahale programlarına ilişkin meta-analitik sentezleri, ciddi suç davranışı sergileyen gençlerde rehabilitasyon programlarının yeniden suç işlemeyi anlamlı düzeyde azaltabildiğini göstermektedir. OJJDP tarafından yayımlanan sentez raporunda, 200 deneysel ve yarı deneysel çalışmanın değerlendirilmesi sonucunda müdahale alan gençlerde yeniden suç işlemede ortalama yaklaşık %12'lik bir azalma bildirilmektedir (Lipsey, 2000). En güçlü etkilerin özellikle toplum temelli, davranışçı ve kişilerarası beceri eğitimi içeren müdahalelerde gözlemlendiği; program etkinliğinin ise uygulama bütünlüğü, müdahale süresi ve program yapısıyla yakından ilişkili

olduğu vurgulanmaktadır. Kim, Merlo ve Benekos'un (2013) 1980-2010 dönemini kapsayan 85 meta-analizin meta-sentezi, rehabilitasyon müdahalelerinin yeniden suç işleme üzerinde tutarlı biçimde olumlu etkiler sergilediğini ve bu bulgunun farklı bağımlar ile popülasyonlar arasında büyük ölçüde tekrarlandığını doğrulamıştır; ancak çalışma meta-analizlerin sentezi niteliğinde olup tek bir sentezlenmiş OR değeri raporlamamaktadır. Çalışma, bilişsel bileşen içeren müdahalelerin, yoğun denetim programlarının ve aile temelli yaklaşımların en güvenilir etki büyüklüklerine sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Tennyson'un (2009) meta-analitik incelemesi, ocuk suçluluğuna yönelik müdahalelerde program türü ve uygulama bütünlüğünün sonuçlar üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir. Analizde disiplin/boot-camp temelli programların yeniden suç işlemeyi artırdığı ($d+ = -0,23$), buna karşın danışmanlık temelli müdahalelerin ($d+ = 0,27$), beceri geliştirme programlarının ($d+ = 0,25$) ve çoklu koordineli hizmet modellerinin daha olumlu etkiler gösterdiği bildirilmiştir. En güçlü sonuçların multisistemik ve wraparound müdahaleleri içeren çoklu koordineli hizmet modellerinde elde edildiği saptanmıştır ($d+ = 0,39$). Ayrıca yüksek uygulama bütünlüğüne sahip programlarda etki büyüklüğü $d+ = 0,46$ 'ya ulaşırken, gerçek yaşam/toplum temelli rutin uygulamalarda etkinin oldukça sınırlı kaldığı ($d+ = 0,05$) belirtilmiştir. Bulgular, müdahalenin yalnızca türünün değil, uygulama kalitesinin ve tedavi bütünlüğünün de kritik önemde olduğunu göstermektedir. Farrington, Gaffney ve White'in (2022) 12 müdahale trnn sistematik incelemeler aracılığıyla karşılaştırdığı meta-sentez, olumlu sonuçlarla en sık ilişkilendirilen müdahaleleri ebeveyn eğitimi (OR = 0,72), odaklanmış caydırıcılık (OR = 0,69), ocuk becerileri eğitimi (OR = 0,73) ve BDT (OR = 0,75) olarak bildirmiştir; buna karşın "boot camp"lerin yeniden suç işleme üzerinde anlamlı bir etki göstermediği (OR $\approx 1,00$) bildirilmiştir. Olsson ve ark.'nın (2021) kapsamlı sistematik derlemesi, kurumsal olmayan psikososyal müdahalelerin aktif karşılaştırma koşullarına kıyasla tutarlı istatistiksel üstünlük sergilemediğini bulgulamıştır. Çalışma, kontrol koşulunun yoğunluğunun etki byklğnn belirleyen kritik bir moderatör olduğuna dikkat çekmekte; "olağan bakım" (treatment as usual) kontrol gruplarıyla karşılaştırıldığında daha güçlü etkiler gözlemlendiğini vurgulamaktadır. Olsson ve ark. (2021) bu bulguyu, kontrol koşulunun yoğunluğunun etki byklğnn şekillendirdiği "aktif karşılaştırma" etkisiyle açıklamaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, etki büyüklüklerinin müdahale türüne, hedef poplasyona, uygulama niteliğine ve metodolojik titizliğe bağlı olarak %10 ile %30 arasında değiştiği görülmektedir. BDT en sık incelenen ve olumlu sonuçlarla en tutarlı biçimde ilişkilendirilen müdahaleler arasında yer alırken, onarıcı adalet yaklaşımları özellikle suç dışı çıktılar açısından güçlü kanıtlarla desteklenmektedir. Aile temelli programlar yüksek erken bırakma oranlarına karşın aktif katılım sağlandığına güçlü etkiler üretmektedir. Salt gözetim ve caydırıcılık odaklı yaklaşımlar ise en zayıf etkinliği sergileyen müdahaleler olarak öne çıkmaktadır.

Çocuk Suçluluğunda Rehabilitasyonun Güçlükleri ve Sınırlılıkları

Uygulama Engelleri

Programın etkinliğini laboratuvar koşullarından gerçek dünya uygulamalarına taşıma sorunu, alanyazının en tutarlı bulgularından biridir. Tennyson (2009), araştırmacı güdümlü çalışmaların toplum temelli programlara kıyasla daha büyük etki boyutları sergilediğini saptamıştır. Pooley'nin (2020) 44 çalışmayı kapsayan sistematik incelemesi, etkili programların ortak bileşenlerini tanımlamış; tasarım ve sunum faktörlerinin program türü kadar, hatta zaman zaman ondan daha fazla belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Personelin eğitim düzeyi, süpervizyon mekanizmaları ve kurumsal destek yapısı, uygulama kalitesini doğrudan şekillendirmektedir.

Sosyoekonomik Eşitsizlikler

Yoksulluk, konut güvensizliği, ayrımcılık ve marjinalleştirme, çocuk suçluluğunun hem yapısal belirleyicileri hem de rehabilitasyon programlarının etkinliğini kısıtlayan bağlamsal engellerdir. Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı koşullarda büyüyen gençler daha büyük risk faktörü yüküyle adalet sistemine dahil olmakta; aynı zamanda rehabilitatif müdahalelere sürdürülebilir katılım için gereken kararlılık ve kaynaklardan yoksun kalmaktadır. Bu yapısal arka plan görmezden gelinerek yürütülen salt bireysel düzeydeki müdahaleler sınırlı etkinlik sergilemekte; suçu besleyen koşullar varlığını sürdürmektedir.

Kurumsal Sınırlılıklar

Tutukevleri ve islahevleri başta olmak üzere kapalı kurumsal ortamlar, rehabilitatif programların uygulanması açısından birden fazla güçlük barındırmaktadır. Kurumsal kriminojenleşme riski (gençlerin daha deneyimli suçlularla temas kurması), düşük motivasyon ve sınırlı tedavi süresi bu güçlüklerin başında gelmektedir. Lipsey (1999), toplum ortamında uygulanan rehabilitatif programların kurumsal programlara kıyasla daha büyük etki boyutları sergilediğini raporlamıştır. Bununla birlikte kurumsal bakım gerektiren ağır suçlularda BDT'nin anlamlı etkinlik gösterdiği de kanıtlanmıştır (Armeliuss ve Andreassen, 2007).

Kapalı kurumlarda rehabilitasyonun önündeki engeller çok boyutludur. Güvenlik odaklı kurum kültürü, personel yönetim önceliklerini tedaviden uzaklaştırmakta; bu durum program bütünlüğünü (treatment fidelity) doğrudan zedelemektedir. Yüksek personel sirkülasyonu ve tükenmişlik (burnout) oranları terapötik ilişkinin kurulmasını güçleştirmekte; kurumsal aşırı kalabalık (overcrowding) müdahale için gerekli fiziksel ve zamansal alanı daraltmaktadır. Düşük personel-ergen oranları bireyselleştirilmiş müdahaleler yerine rutin disiplin uygulamalarını ön plana çıkarmaktadır. Rehabilitasyon yerine disiplin odaklı

bu kültür, gençlerin kurumdan etiketlenme ve daha derin suç sosyalleşmesiyle ayrılması riskini artırmaktadır. Terapi sürekliliği sorunu da kritik bir boyut oluşturmaktadır: kurumdan salıverilen gençlerin topluma geçiş döneminde yeterli destek alamaması, kazanılan kazanımların hızla gerilemesine yol açmaktadır. Bu nedenle kurumsal rehabilitasyonun ardından yapılandırılmış tahliye sonrası programların entegrasyonu zorunlu bir koşul olarak değerlendirilmelidir. Rehabilitasyon pratiklerinde en kritik ancak az tartışılan sorunlardan biri, uygulama bütünlüğü (treatment fidelity) eksikliğinin iatrojenik etkilere yani tedavinin bizzat kendisinin zararlı sonuçlar üretmesine yol açabilmesidir. Sexton ve Turner'ın (2010) bulguları, modele düşük sadakatle uygulanan FFT programlarında yeniden suç işleme oranlarının hiçbir terapi almayan kontrol grubundan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu çarpıcı bulgu, gelişi güzel ve denetimsiz uygulanan terapilerin suçu azaltmak bir yana, olumsuz sonuçlara yol açabildiğini düşündürmektedir. Türkiye'de ocuk eğitim evleri ve toplum temelli programlarda bu tür iatrojenik riskleri önlemek için bağımsız süpervizör denetimi, periyodik uygulama bütünlüğü değerlendirmeleri ve personel sertifikasyon sistemlerinin hayata geçirilmesi zorunludur.

Metodolojik Sınırlılıklar

Alanyazındaki metodolojik heterojenlik, çalışmalar arası karşılaştırmalı değerlendirmeyi güçleştirir. Yeniden suç işlemenin farklı biçimde ölçülmesi (yeniden tutuklama, mahkûmiyet, öz bildirim), örneklem boyutlarının ve takip sürelerinin çeşitliliği ile kontrol grubunun müdahale yoğunluğundaki farklılıklar bu metodolojik sorunların başında gelmektedir. Olsson ve ark. (2021) pek çok çalışmanın düşük metodolojik kaliteye sahip olduğuna dikkat çekmiş; bu durum genel sonuçların güvenilirliğini sınırlandırmaktadır. Yüksek kaliteli randomize kontrollü çalışmaların sistematik biçimde artırılması, alanyazının önemli bir ihtiyaı olmaya devam etmektedir.

Türkiye'de ocuk Adaleti ve Rehabilitasyon Politikaları

Hukuki ereve ve Kurumsal Yapı

Türkiye, ocuk adaleti alanındaki yasal altyapısını kapsamlı biçimde yenilemiştir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (2005) ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, ocuklara özgü düzenlemeler içermektedir. Ancak bu alandaki en belirleyici düzenleme, 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı ocuk Koruma Kanunu'dur. 2005 yılı, Türk hukuk sistemi açısından gerçek anlamda bir dönüşüm yılı olmuş; aynı yıl 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (İnfaz Kanunu) ile 5395 sayılı ocuk Koruma Kanunu (KK) birlikte

yürürlüğe girmiştir. Bu dört temel kanun, çocuk adalet sistemini hem maddi hukuk hem usul hukuku hem de infaz hukuku boyutlarıyla kapsamlı biçimde yeniden düzenlemiştir. Bu kanun çocuk mahkemelerinin kurulmasını, sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasını, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının verilmesini ve suça sürüklenen çocukların rehabilitasyonunu düzenlemektedir. Türkiye'nin 1995 yılında onayladığı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ise uluslararası normatif çerçeveyi belirlemektedir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesi kapsamında çocuklar hakkında danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri uygulanabilmektedir. Bu tedbirler çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda yapılandırılmakta; rehabilitasyon, toplumsal yeniden bütünleşme ve koruyucu müdahale yaklaşımı esas alınmaktadır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12 yaşını doldurmamış çocukların cezai ehliyetsizliğini hüküm altına almakta; 12-15 yaş grubunda suçun niteliğine ve çocuğun anlama-isteme kapasitesine göre farklılaştırılmış sorumluluk rejimleri öngörmektedir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu çerçevesinde uygulanan uzlaştırma sistemi 2006 yılından itibaren çocuk suçluluğunda alternatif uyuşmazlık çözümünün yasal zemini olarak işlev görmektedir. Uzlaştırma müessesesi, 5271 sayılı CMK'nın 253-255. maddeleri çerçevesinde düzenlenmiş olup çocuk suçluluğuna uygulanması ÇKK m. 24 ile güvence altına alınmıştır (Resmî Gazete, 3 Temmuz 2005, Sayı: 25873). Uzlaştırma süreci mağdur ve fail arasında tarafsız bir arabulucunun kolaylaştırdığı diyalogla tazminat, özür veya toplum hizmeti gibi onarıcı sonuçlara ulaşmayı amaçlamaktadır. Sosyal inceleme raporu çocuk mahkemelerinde kararın temel dayanağını oluştururken çocuk izlem merkezleri (ÇİM) adli süreçlerde ikincil travmayı önlemeye yönelik multidisipliner birimler olarak hizmet vermektedir. Çocuk eğitim evleri tutuklu ve hükümlü çocukların bakım ve rehabilitasyonundan sorumlu kapalı kurumlar; denetimli serbestlik ise çocuğun toplum içinde yükümlülüklerle tabi tutularak rehabilitasyonunu öngören alternatif bir infaz yöntemidir.

Kurumsal yapı incelendiğinde, çocuk adalet sisteminin Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı gibi birden fazla bakanlığın sorumluluk alanını kapsadığı görülmektedir. Çocuk eğitim evleri ve gözlemevleri, kapalı kurum bakımının temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Uzlaşma müessesesi 2006 yılında mevzuata dahil edilmiş; bu düzenleme onarıcı adalet uygulamalarının yaygınlaşması için yasal zemin oluşturmuştur. Türkiye'de çocuk suçluluğuna ilişkin güncel veriler, suça sürüklenen çocukların sayısının son yıllarda dikkat çekici bir düzeye ulaştığını göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan "Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri"ne göre 2024 yılında güvenlik birimlerine getirilen çocuk sayısı 612.651 olarak kaydedilmiş ve bu çocukların 202.785'inin suça sürüklenme nedeniyle güvenlik birimlerine intikal ettiği bildirilmiştir. Bu sayı bir önceki yıla (2023) göre %9,8 oranında bir artışa işaret etmektedir (TÜİK,

2024). Aynı dönemde güvenlik birimlerine gelen toplam 612.651 çocuk arasında 240.872'si suç mağduru olarak kayıt altına alınmış; mağdur çocuk dağılımları incelendiğinde %55,3 yaralama, %10,8 cinsel suçlar, %9,5 göçmen kaçakçılığı ve %8,0 aile düzenine karşı suçlar ilk sıralarda yer almaktadır. Suça sürüklenen çocuklara isnat edilen suç türleri incelendiğinde olayların %40,4'ünün yaralama, %16,6'sının hırsızlık, %8,2'sinin uyuşturucu madde kullanma veya bulundurma ve %4,6'sının tehdit suçlarıyla ilişkili olduğu görölmektedir. Ayrıca son on yıllık veriler değerlendirildiğinde Türkiye'de suça sürüklenen çocuk sayısının yıllık ortalama yaklaşık 170–180 bin bandında seyrettiği ve bazı yıllarda daha da yükseldiği rapor edilmektedir. Bu bulgular, çocuk suçluluğunun yalnızca bireysel faktörlerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir sosyal olgu olduğunu göstermektedir. Literatürde sosyoekonomik dezavantajlar, eğitimden kopma, aile içi çatışmalar ve riskli akran grupları gibi yapısal ve çevresel faktörlerin çocukların suça yönelme riskini artırdığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Dolayısıyla çocuk suçluluğunun önlenmesi ve suça sürüklenen çocukların yeniden topluma kazandırılması amacıyla yalnızca cezai yaklaşımların değil, aynı zamanda çok boyutlu rehabilitasyon ve önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Mevcut Rehabilitasyon Pratikleri ve Politika Boşlukları

Türkiye'deki rehabilitasyon uygulamaları sosyal hizmet müdahalelerini, mesleki eğitimi ve sınırlı psikolojik hizmetleri kapsamaktadır. BM Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye'ye yönelik raporları sistem hakkında çeşitli kaygıları gündeme taşımıştır: çocuk tutukluluğunun aşırı kullanımı, kurumsal kapasitedeki yetersizlikler, kanıta dayalı rehabilitatif programların sınırlı yaygınlığı ve sosyal hizmet uzmanı açığı bunların başında gelmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri, suça sürüklenen çocuklar arasında okul terkinin ve yoksulluğun yüksek sıklıkla birlikte göröldüğünü ortaya koymaktadır. Uzlaşma programı potansiyel açısından ümit verici olmakla birlikte coğrafı dağılım bakımından eşitersizlik sorunu yaşamaktadır; program büyük şehirlerde daha etkin işlerken kırsal kesimlerde oldukça sınırlı kalmaktadır. Resmi kanıta dayalı müdahale protokolleri henüz standartlaştırılmamış; kurumsal rehabilitasyon programları ise uluslararası iyi uygulama örnekleriyle karşılaştırıldığında yapısal farklılıklar sergilemektedir. Ergen suçluluğuna yönelik sistematik risk değerlendirmesi yaygın bir pratik halini alamamıştır.

ÇKK'nın 5. maddesi kapsamında mahkemeler, suça sürüklenen çocuklar hakkında danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirlerine hükmedebilmekte; bu tedbirler çocuk hâkimi tarafından re'sen değerştirilebilir veya kaldırılabilir. Danışmanlık tedbiri, çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimini desteklemek amacıyla uzman bir gözetici tarafından yürütölmekte; eğitim tedbiri, okul devamsızlığı ve akademik başarısızlığı önlemeye yönelik yapılandırılmış

destekleri kapsamaktadır. Bakım tedbiri, aile içi şiddet veya ihmal durumlarında gündeme gelmekte; sağlık tedbiri ise madde bağımlılığı tedavisini ve psikolojik rehabilitasyonu içermektedir. Bu tedbirlerin uygulanmasında ‘en az müdahale’ ve ‘kademeli müdahale’ ilkeleri esas alınmakta; çocuğun aile ortamında kalması mümkün olduğu ölçüde önceliklendirilmektedir.

Kapalı kurumlardaki (çocuk eğitim evleri) rehabilitasyon programları incelendiğinde, mesleki eğitim atölyelerinin, temel ve ortaöğretim kurslarının, sosyal hizmet görüşmelerinin ve sınırlı düzeyde psikolojik destek hizmetlerinin sunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte kanıta dayalı müdahale protokollerinin (bilişsel davranışçı terapi, öfke yönetimi, sosyal beceri eğitimi gibi) sistematik biçimde uygulanmadığı, programlar arası koordinasyonun yetersiz kaldığı ve uzman personel açığının rehabilitasyonun niteliğini olumsuz etkilediği görülmektedir. Risk değerlendirme araçlarının (örn. YLS/CMI) kurumsal pratiklere entegre edilmemesi, müdahalelerin çocukların bireysel risk ve ihtiyaç profillerine göre özelleştirilmesini fiilen engellemektedir. Bu yapısal sorunların giderilmesi, Türkiye’nin uluslararası standartlarla uyumlu bir çocuk rehabilitasyon sistemine kavuşması için öncelikli politika alanı olarak değerlendirilmelidir.

Mevcut uygulamalar incelendiğinde, Denetimli Serbestlik Müdürlükleri bünyesinde yürütülen SAMBA (Suç, Alkol, Madde Bağımlılığı Azaltma) Ergen Programı ve benzeri grup temelli müdahalelerin, RNR modelinin temel bileşenlerini içermesine karşın standart uygulama kılavuzu eksikliği, süpervizyon yetersizliği ve izleme mekanizmalarının bulunmaması nedeniyle fidelity sorunuyla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bilimsel Araştırma Projeleri (BAGEP) kapsamındaki çocuk adaleti araştırmaları, Çocuk Gözlemevi ve Değerlendirme Merkezleri (ÇOĞEM) uygulamaları ile Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri (ADM), kâğıt üzerinde kapsamlı bir kurumsal ağ oluşturmaktadır. Ancak bu birimler arasındaki koordinasyon eksikliği, vaka takip sistemlerinin birbirine entegre edilmemesi ve çocuğun sisteme temas ettiği her noktada standart risk değerlendirmesi yapılmaması, bütüncül bir rehabilitasyon ekosisteminin oluşmasını fiilen engellemektedir. Bu boşluğun giderilmesi için Türkiye’ye özgü, kültürel bağlama uyarlanmış ve ampirik olarak doğrulanmış risk-ihtiyaç değerlendirme araçlarının geliştirilmesi ile bunların tüm ilgili birimler arasında zorunlu uygulama statüsüne kavuşturulması gerekmektedir.

Türkiye çocuk adalet sisteminde somut ve ölçülebilir politika reformları için hakem değerlendirmesinde öne çıkan üç öncelikli eylem alanı belirlenmiştir. Birincisi, mevcut uzlaştırma bürolarının çocuk suçluluğu dosyalarında basit birer “maddi tazminat” mekanizması olmaktan çıkarılarak, Kimbrell ve ark. (2023) meta-analizinde etkililiği kanıtlanmış olan Mağdur-Fail Arabuluculuğu (Victim-Offender Mediation, VOM) ve Aile Grup Konferansı (Family Group Conference, FGC) formatlarına dönüştürülmesi yasal olarak zorunlu kılınmalıdır. Bu formatlar, yüz yüze diyalog, toplumsal onarım ve mağdur iyileşmesini bütünleştirerek sıradan arabuluculuğun çok ötesinde sonuçlar üretmektedir.

İkincisi, Wilson ve Hoge'nin (2013) meta-analizi ($d = -0,22$) ile etiketleme teorisinin ampirik gücüne dayanarak, düşük riskli çocuklar için formal yargılama süreçleri tamamen durdurulmalı ve bu çocuklar doğrudan sivil toplum ve gençlik merkezleri tarafından yürütölen yapılandırılmış "Adli Süreç Dışı Bırakma" (Diversion) programlarına yönlendirilmelidir. Üçüncüsü, YLS/CMI gibi standardize risk-ihhtiyaç değerlendirme araçlarının çocuk mahkemelerinde zorunlu uygulama statüsüne kavuşturulması, hâkimlerin sezgisel kararlardan kanıta dayalı bireyselleştirilmiş müdahale planlamasına geçişini sağlayacaktır.

TÜİK (2024) verilerinin kriminolojik teorilerle bütünleştirilmesi, Türkiye'ye özgü öncelikli müdahale alanlarını somutlaştırmaktadır. Suça sürüklenen çocukların %40,4'ünün yaralama suçuyla ilişkilendirilmesi, Teicher ve Samson'ın (2016) nörobiyolojik bulgularıyla örtüşerek prefrontal korteks olgunlaşmamışlığı ve dürtüsellik kaynaklı saldırganlığın öncelikli hedef olduğuna işaret etmektedir; bu popölasyona yönelik öfke yönetimi ve BDT programlarının yaygınlaştırılması birinci öncelikli müdahale olarak değerlendirilmelidir. %8,2 oranında seyreden uyuşturucu suçları ise Dube ve ark.'nın (2003) self-medication modeli bağlamında madde kullanımını ele geçirici bir travma tepkisi olarak konumlandırmakta; bu çocuklar için entegre travma-odaklı BDT ve madde kullanım tedavisine ihhtiyaç duyulmaktadır. 240.872 suç mağduru çocuk verisi, şiddet döngüsünü kırmak için mağdur çocuklara yönelik ACE odaklı erken müdahale programlarının aciliyetini ortaya koymaktadır.

Uluslararası Modellerle Karşılaştırma

Avrupa'nın önde gelen çocuk adaleti sistemleri referans alındığında belirgin farklılıklar dikkat çekmektedir. İskandinavya ülkeleri yoğun aile desteğı, sosyal hizmet entegrasyonu ve son derece düşük tutuklu oranlarıyla öne çıkmaktadır. Hollanda, onarıcı adalet programlarına güçlü biçimde odaklanmakta ve uygulama etkinliğini bilimsel araştırmalarla sürekli izlemektedir (Rud ve ark., 2014). İngiltere ve Galler'de Gençlik Adalet Kurulu (Youth Justice Board), kanıta dayalı programları sistematik biçimde uygulamakta ve düzenli izleme yoluyla hesap verebilirlik sağlamaktadır. ABD'de ÇST, Fonksiyonel Aile Terapisi ve Multidimensional Treatment Foster Care gibi programlar federal düzeyde desteklenmektedir. Türkiye ise merkezi koordinasyon, standartlaştırılmış protokoller ve sistematik etkinlik değerlendirmesi bakımından söz konusu modellerin gerisinde kalmaktadır.

Türkiye İçin Politika Önerileri

Adalet Politikası Reformları

Risk değerlendirme araçlarının sistematik uygulamaya sokulması, politika reformu sürecinde atılması gereken öncelikli adımlar arasında yer almaktadır. Hoge ve Andrews'in (2010) geliştirdiği ve Türkçeye uyarlanmış değerlendirme araçları, farklı risk düzeylerindeki gençlerin doğru biçimde sınıflandırılmasını olanaklı kılmaktadır. Bu sayede müdahaleler RİYY modeli ilkelerine uygun olarak yoğunluk ve tür bakımından bireyselleştirilebilecektir (Andrews ve Bonta, 2010). Yönlendirme programlarının kapsamının genişletilmesi bir diğer kritik önceliklidir; suça sürüklenen düşük ve orta riskli gençlerin büyük bölümünün formal yargılama yerine toplum temelli servislere yönlendirilmesi hem damgalanmayı hem de kriminalleşme riskini azaltacaktır (Wilson ve Hoge, 2013).

Kurumsal Rehabilitasyon Programları

Türk çocuk eğitim evlerinde kanıta dayalı BDT programlarının uygulamaya konulması, en güçlü ampirik desteğe sahip önerilerden biridir. Türkçeleştirilmiş ART, R&R veya T4C gibi programlar, özellikle kurumsal ortamda somut etkinlik kanıtı taşıması nedeniyle tercih edilebilir (Armelius ve Andreassen, 2007; Gerchow, 2015). Bu süreçte program bütünlüğünün sağlanması için yapılandırılmış süpervizyon sistemlerinin kurulması, periyodik uygulama denetimlerinin yapılması ve terapi personelinin düzenli mesleki eğitime tabi tutulması zorunludur. Tutuklu çocuklar için mesleki ve akademik eğitim programlarının etkinleştirilmesi de kurumsal rehabilitasyonun ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Aile Temelli Önleme ve Müdahale Stratejileri

Farrington ve ark.'nın (2022) bulgularıyla uyumlu biçimde, ebeveyn eğitiminin Türk çocuk adaleti sistemine entegre edilmesi güçlü şekilde önerilmektedir. İlk suç davranışı sergileyen çocukların aileleri başta olmak üzere yüksek riskli ailelere yönelik yapılandırılmış ebeveyn eğitim programları tasarlanmalıdır. Okul temelli erken müdahale çerçevelerinin oluşturulması ise ebeveyn eğitimi tamamlayan bir strateji olarak değerlendirilmelidir. Aile grup konferansı modelinin, mevcut uzlaşma mekanizmasını güçlendirecek biçimde yaygınlaştırılması da bu çerçevede önerilebilir.

Toplum Temelli Rehabilitasyon Programları

Onarıcı adalet programlarının Türkiye genelinde sistematik biçimde yaygınlaştırılması kritik bir politika önceliği olarak öne çıkmaktadır. Mevcut

uzlaşma mekanizması, kapsamı genişletilmiş ve daha yapılandırılmış onarıcı adalet süreçleriyle güçlendirilmelidir. Bradshaw ve ark.'nın (2006) ve Kimbrell ve ark.'nın (2023) bulguları, bu yaklaşımın özellikle birinci ve ikinci kez suça sürüklenen gençlerde güçlü etkinlik sergilediğini desteklemektedir. Gençlik merkezleri, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle ortaklıklar kurularak şehir dışı bölgelerde de erişilebilir, nitelikli toplum temelli programlar hayata geçirilmelidir.

Çok Disiplinli Müdahale Modelleri

Çok sistemli terapinin yerel koşullara uyarlanması, Türkiye bağlamında değerlendirilmesi gereken önemli bir seçenektir. ÇST'nin kaynak gereksinimleri göz önünde bulundurulduğunda, pilot uygulamalar büyük şehirlerde yüksek riskli popülasyonları hedefleyerek başlatılabilir ve süreç kapsamlı etkinlik değerlendirmeleriyle izlenebilir. Her çocuk adalet birimine sosyal hizmet uzmanı, psikolog, eğitimci ve hukuk uzmanından oluşan multidisipliner ekiplerin yerleştirilmesi, koordinasyonu güçlendirerek hizmet bütünlüğünü artıracaktır.

Risk Değerlendirme ve RİYV Entegrasyonu

Türkiye'de suça sürüklenen çocuklara yönelik yürütölen rehabilitasyon faaliyetlerinin etkinliğini artırmak adına, uluslararası yazında güçlü ampirik kanıtlara sahip olan Risk-İhtiyaç-Yanıt Verebilirlik (RİYV) modelinin ulusal adalet sistemine tam entegrasyonu sağlanmalıdır. Mevcut uygulamada çocukların adli süreçlerdeki takipleri yürütölerken, suç davranışına zemin hazırlayan dinamik kriminojenik ihtiyaçların (akran etkisi, aile içi çatışmalar, madde kullanımı, antisosyal bilişler) yapılandırılmış araçlarla ölçölmesinde sınırlılıklar yaşanmaktadır. Bu doğrultuda, Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı iş birliğiyle, çocuk adalet sistemindeki tüm birimlerde standardizasyonu sağlanmış, çocuklara özgü dinamik risk değerlendirme araçlarının (örneğin ASYAS veya benzeri yapılandırılmış ölçeklerin) yaygınlaştırılması elzemdir. Böylece her çocuğun risk düzeyine uygun (bireyselleştirilmiş) müdahale planları yapılabilecek ve adli sistemdeki kaynaklar yüksek riskli çocuklara yoğunlaştırılarak recidivism oranlarında yapısal bir düşüş yakalanabilecektir.

5395 Sayılı Kanun, Denetimli Serbestlik ve Model Sadakati

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) kapsamında suça sürüklenen veya korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında verilen bakım, sağlık ve eğitim tedbiri kararlarının uygulamadaki etkililiği, salt koruyucu mekanizmalarla sınırlı kalmamalı; kanıta dayalı bilişsel-davranışçı müfredatlarla desteklenmelidir. Özellikle Denetimli Serbestlik Müdürlükleri bünyesinde yürütölen çocuk odaklı programların (örneğin ergenlere yönelik SAMBA müfredatı) ampirik başarısı,

literatürde sıklıkla vurgulanan ‘model sadakati’ (treatment fidelity) ilkesine doğrudan bağlıdır. Türkiye bağlamında, uygulanan rehabilitasyon programlarının el kitapçıklarına ve orijinal tasarımına ne derece bağlı kalındığını denetleyen bağımsız izleme kurulları oluşturulmalıdır. Yapısal olarak kurum temelli izole infaz modelleri yerine, denetimli serbestlik süreçlerinde aileyi ve mezosistemik çevreleri de sürece dahil eden çok sistemli ve toplum temelli yaklaşımların hukuki altyapısı güçlendirilmeli, tedbir kararlarının infazı çok disiplinli bir izleme mekanizmasına bağlanmalıdır.

Personel Uzmanlaşması ve Akademik İş Birlikleri

Meta-analitik bulguların da (örn. Curtis ve ark., 2004) açıkça ortaya koyduğu üzere, rehabilitasyon müdahalelerini gerçekleştiren personelin niteliği ve adli/klinik psikoloji alanındaki uzmanlık düzeyi, programın etki büyüklüğünü (müdahalenin başarısını) doğrudan ve dramatik biçimde etkilemektedir. Türkiye’de çocuk adalet sisteminde, çocuk mahkemelerinde ve denetimli serbestlik müdürlüklerinde görev yapan psikolog ve sosyal çalışmacıların (adli destek görevlilerinin) çocuk kriminolojisi, gelişimsel psikopatoloji ve travma-duyarlı terapi pratikleri üzerine sürekli ve sertifikalı eğitimler alması klinik bir zorunluluktur. Üniversitelerin adli bilimler enstitüleri ve adli psikoloji departmanları ile Adalet Bakanlığı arasında kurumsal köprüler kurularak, lisansüstü düzeydeki araştırmacıların ve klinik stajyerlerin saha uygulamalarına katılımı teşvik edilmelidir. Personelin uzmanlaşması ve kurumsal kapasitenin ampirik bilgiyle desteklenmesi, Türkiye’nin çocuk odaklı rehabilitasyon politikalarında uluslararası düzeyde kabul gören bir vizyona ulaşmasını sağlayacaktır.

Araştırma Boşluklarının Haritalanması (Research Gaps)

Kapsam belirleme incelemesinin temel işlevlerinden biri, mevcut literatürün sınırlarını ve gelecek araştırmalar için öncelikli boşlukları belirlemektir. Bu derleme kapsamında tespit edilen başlıca araştırma boşlukları şu şekilde sıralanabilir: Birincisi, Türkiye’de çocuk suçluluğu rehabilitasyonuna ilişkin boylamsal (longitudinal) kontrollü çalışmaların sayısı son derece sınırlıdır; mevcut ulusal veriler büyük ölçüde kesitsel tasarımlara dayanmakta, uzun vadeli yeniden suç işleme oranları sistematik biçimde izlenmemektedir. İkincisi, standardize risk değerlendirme araçlarının (YLS/CMI, ASYAS gibi) Türkçeye uyarlanması ve kültürel geçerliğinin ampirik olarak test edilmesi henüz tamamlanmamıştır; bu durum bireyselleştirilmiş müdahale planlamasının önünde yapısal bir engel oluşturmaktadır. Üçüncüsü, uluslararası literatürde RCT (randomize kontrollü çalışma) tasarımına dayanan rehabilitasyon araştırmaları artmaktayken Türkiye bağlamında bu tasarımı kullanan çalışmalar hâlâ son derece nadir kalmaktadır. Dördüncüsü, kız çocuk suçluluğuna ilişkin Türkiye verisi yok denecek kadar azdır;

cinsiyet duyarlı müdahale modellerine duyulan ihtiyaç hem teorik hem pratik açıdan karşılıksız kalmaktadır. Beşincisi, uluslararası müdahale modellerinin (BDT, ST, FFT gibi) Türk sosyokültürel bağlamına uyarlanmasını ve kültürlerarası geçerliğini sınavan validasyon araştırmaları bulunmamaktadır. Bu boşluklar, Türkiye’de ocuk suçluluğu alanında yürütülecek gelecek araştırmalar için öncelikli gündem maddelerini oluşturmaktadır.

Araştırma ve Değerlendirme Altyapısı

Türkiye’de ocuk suçluluğu rehabilitasyonuna ilişkin ulusal düzeyde kapsamlı veri eksikliği mevcuttur. Yeniden suç işleme oranlarını, program katılımını ve uzun vadeli sonuçları izleyecek ulusal veri tabanlarının oluşturulması acil bir ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir. Üniversite-Adalet Bakanlığı iş birliği ile yürütülecek bağımsız program değerlendirmeleri, kanıtların genmesine ve politikaların güncellenmesine zemin hazırlayacaktır. Türk sosyokültürel bağlamına özgü kriminojenik risk faktörlerini araştıracak boylamsal çalışmaların başlatılması da uzun vadeli politika geşiştirme sürecine önemli katkılar sunacaktır.

Tartışma ve Sonuç

Bu derleme, ocuk suçluluğu rehabilitasyonuna ilişkin kapsamlı ampirik kanıtların ortaya koyduğu temel bulguları sistematik biçimde sentezlemiş ve Türkiye bağlamına uygulanabilir politika çıkarımları geliştirmiştir. Bulgular, tutarlı ve güçlü bir mesaj iletmektedir: iyi tasarlanmış ve uygulama btnlğu korunmuş rehabilitatif müdahalelerin, birçok çalışmada salt cezalandırıcı veya yalnızca gözetim odaklı yaklaşımlara kıyasla daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Bilişsel-davranışçı terapi hem bireysel hem de grup formatında en sık incelenen ve olumlu sonuçlarla tutarlı biçimde ilişkilendirilen müdahale olarak öne çıkarken; onarıcı adalet programları suç dışı çıktılar bakımından da değerli katkılar sağlamaktadır. Aile temelli müdahaleler ve çok sistemli yaklaşımlar, birden fazla ekolojik düzeyi eş zamanlı hedefleyerek yüksek riskli gençlerde güçlü sonuçlar üretmektedir. Buna karşın uygulama kalitesi, program btnlğu ve bireyselleştirilmiş risk değerlendirmesinin tüm müdahaleler için etkinliği belirleyen kritik moderatörler olduğu görülmektedir.

Rehabilitasyon modellerinin karşılaştırılabilirliği incelendiğinde, Risk-İhtiyaç-Yanıt Verebilirlik (RNR) modeli ile İyi Yaşam Modeli (Good Lives Model, GLM) arasındaki paradigmatik ayrım belirleyici önem taşımaktadır. Andrews ve Bonta’nın (2010) RNR modeli, müdahale yoğunluğunun risk düzeyiyle eşleştirilmesini (risk ilkesi), kriminojenik ihtiyaçların hedeflenmesini (ihtiyaç ilkesi) ve müdahalelerin bireyin öğrenme biçimine uyarlanmasını (duyarlılık ilkesi) n plana çıkarmaktadır. Buna karşılık Ward ve Maruna’nın (2007)

GLM'si yalnızca risk azaltmayı değil anlamlı yaşam inşasını ve kişisel güçlerin geliştirilmesini merkeze almaktadır. İki model pratik açıdan rakip olmaktan çok tamamlayıcı çerçeveler olarak değerlendirilmelidir: RNR yapısal bütünlüğü sağlarken GLM terapötik ittifakı ve özgüven kazanımını beslemektedir.

Cezalandırıcı paradigmanın sınırlılıkları kanıt tabanında çarpıcı biçimde belgelenmektedir. Boot camp programları ve şok hapis uygulamaları, birden fazla meta-analizde yeniden suç işleme üzerinde sıfır ya da negatif etki sergilemiştir (Farrington ve ark., 2022; Tennyson, 2009). 'What Works' literatürü, etkin programların ortak bileşenlerini bilişsel beceri geliştirme, sosyal öğrenme ilkelerine uygunluk, güçlü uygulama bütünlüğü ve serbest bırakma sonrası destek olarak sıralamaktadır. Kültürel adaptasyon problemi, uluslararası kanıtların ulusal bağlamlara transferinde önemli metodolojik bir zorluk oluşturmaktadır; bu nedenle yerel koşullara özgü randomize kontrollü çalışmaların ve uyarlama araştırmalarının sistematik biçimde yürütülmesi acil bir öncelik olarak değerlendirilmelidir. Türkiye'ye özgü yapısal engeller arasında bütçe kısıtları, multidisipliner uzman açığı, coğrafi hizmet eşitsizliği ve kurumlar arası koordinasyon sorunları sayılabilir.

Türkiye, çocuk adaleti alanında önemli yasal reformlar hayata geçirmiş olmakla birlikte kanıt temelli rehabilitasyon uygulamaları ile izleme ve değerlendirme altyapısı bakımından ciddi boşlukların varlığını koruduğu görülmektedir. Bu makalede sunulan öneriler; klinik ölçeklerin ve risk değerlendirmesinin yaygınlaştırılması, kanıta dayalı BDT programlarının uygulamaya sokulması, onarıcı adaletin sistematik biçimde genişletilmesi ve multidisipliner müdahale modellerinin kurulması odaklarında yoğunlaşmaktadır.

Bu derleme kapsamında elde edilen bulgular, yalnızca cezalandırmaya dayalı yaklaşımların çocuk suçluluğunun önlenmesinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyan uluslararası literatürle uyumludur. Meta-analiz çalışmalarından elde edilen bulgular, bilişsel davranışçı müdahaleler, aile temelli programlar ve ekolojik yaklaşımı temel alan rehabilitasyon modellerinin tekrar suç işleme oranlarını azaltmada daha etkili sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu durum çocuk adalet sistemlerinde gelişimsel özellikleri dikkate alan ve bilimsel kanıtlara dayalı rehabilitasyon yaklaşımlarının önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, çocuk suçluluğuna karşı en etkili yanıtın; cezalandırma ile rehabilitasyonu birbirinin rakibi olarak konumlandırmak yerine birbirini tamamlayan yaklaşımlar olarak entegre eden, kanıt temelli, bireye ve bağlamına duyarlı, multidisipliner bir çerçevede yattığı görülmektedir. Bu ideale ulaşabilmek için araştırmacılar, klinisyenler, hukuk uygulayıcıları, politika yapımcılar ve toplum temelli kurumlar arasında sürdürülebilir ve kanıta dayalı iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi kritik önem taşımaktadır.

Gelecek araştırmalarda Türkiye'de çocuk adalet sistemi kapsamında uygulanan rehabilitasyon programlarının etkililiğini inceleyen uzunlamasına ve kontrollü araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca risk değerlendirme araçlarının standartlaştırılması ve müdahale programlarının sistematik biçimde

değerlendirilmesi, çocuk suçluluğuna yönelik kanita dayalı politika geliştirme süreçlerinin güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu derlemenin bazı önemli sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, dahil edilen çalışmalar arasında örneklem özellikleri, müdahale türleri, takip süreleri ve yeniden suç işleme ölçütleri bakımından belirgin metodolojik heterojenlik bulunmaktadır. İkinci olarak, yalnızca Türkçe ve İngilizce yayımlanan çalışmaların dahil edilmesi dil yanlılığı riskini artırmış olabilir. Üçüncü olarak, bazı müdahale alanlarında yüksek kaliteli randomize kontrollü çalışma sayısının sınırlı olması, nedensel çıkarımların gücünü azaltmaktadır. Bu çalışmanın temel kısıtlılıklarından biri, kapsam belirleme incelemesi (scoping review) doğası gereği, çok yüksek metodolojik heterojenliğe sahip (meta-analizler ile tekil yarı deneysel çalışmaların bir arada bulunması) bir veri havuzunu sentezlemiş olmasıdır. Bu durum, rehabilitasyon modellerinin net bir etki büyüklüğünün (effect size) hesaplanmasını sınırlamakla birlikte, literatürün mevcut durumunu makro ve mikro boyutlarıyla görmemize olanak tanımıştır.

Kaynakça

- Agnew, R., & White, H. R. (1992). An empirical test of general strain theory. *Criminology*, 30(4), 475-500. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01113.x>
- Akers, R. L. (1977). *Deviant behavior: A social learning approach* (2. baskı). Wadsworth.
- Akers, R. L., & Sellers, C. S. (2013). *Criminological theories: Introduction, evaluation, and application* (6. baskı). Oxford University Press.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5. baskı). LexisNexis Matthew Bender.
- Armeliu, B. A., & Andreassen, T. H. (2007). Cognitive-behavioral treatment for antisocial behavior in youth in residential treatment. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2007(4), CD005650. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD005650.pub2>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Beck, A. T. (1999). *Prisoners of hate: The cognitive basis of anger, hostility, and violence*. HarperCollins.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). *United Nations Treaty Series*, 1577, 3.
- Birleşmiş Milletler Pekin Kuralları. (1985). *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules)*. UN General Assembly Resolution 40/33.
- Blattman, C., Chaskel, S., Jamison, J. C., & Sheridan, M. (2023). Cognitive behavioral therapy reduces crime and violence over ten years: Experimental evidence. *American Economic Review: Insights*, 5(4), 527–545. <https://doi.org/10.1257/aeri.20220427>
- Borduin, C. M., Mann, B. J., Cone, L. T., Henggeler, S. W., Fucci, B. R., Blaske, D. M., & Williams, R. A. (1995). Multisystemic treatment of serious juvenile offenders: Long-term prevention of criminality and violence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63(4), 569–578. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.63.4.569>
- Bouchard, J., & Wong, J. S. (2018). Examining the effects of intensive supervision and aftercare programs for at-risk youth: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(6), 1509–1534. <https://doi.org/10.1177/0306624X17690449>
- Bradshaw, W., Roseborough, D., & Umbreit, M. S. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24(1), 87–98. <https://doi.org/10.1002/crq.159>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (1996). Equifinality and multifinality in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 8(4), 597–600. <https://doi.org/10.1017/S0954579400007318>
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 25876, 15 Temmuz 2005).
- Curtis, N. M., Ronan, K. R., & Borduin, C. M. (2004). Multisystemic treatment: A meta-analysis of outcome studies. *Journal of Family Psychology*, 18(3), 411–419. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.18.3.411>

- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39(2), 349–371. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.2.349>
- Dube, S. R., Felitti, V. J., Dong, M., Chapman, D. P., Giles, W. H., & Anda, R. F. (2003). Childhood abuse, neglect, and household dysfunction and the risk of illicit drug use. *Pediatrics*, 111(3), 564–572. <https://doi.org/10.1542/peds.111.3.564>
- Farrington, D. P., Gaffney, H., & White, H. (2022). Effectiveness of 12 types of interventions in reducing juvenile offending and antisocial behavior. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 64(1), 1–28. <https://doi.org/10.3138/cjccj.2022-0022>
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8)
- Gerchow, C. (2015). *Evaluating the impact of two cognitive behavioral therapy programs on recidivism in chronic juvenile offenders* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of California, Berkeley. eScholarship Repository. <https://escholarship.org/uc/item/7nd435rs>
- Henggeler, S. W., & Schaeffer, C. M. (2016). Multisystemic therapy: Clinical overview, outcomes, and implementation research. *Family Process*, 55(3), 514–528. <https://doi.org/10.1111/famp.12232>
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press.
- Hoge, R. D., & Andrews, D. A. (2010). *Evaluation of the risk of violence in juveniles*. Oxford University Press.
- Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L., & Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 2(8), e356–e366. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30118-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30118-4)
- Izzo, R. L., & Ross, R. R. (1990). Meta-analysis of rehabilitation programs for juvenile delinquents: A brief report. *Criminal Justice and Behavior*, 17(1), 134–142. <https://doi.org/10.1177/0093854890017001008>
- Jeong, S., Fenoff, R., & Martin, M. (2017). Evaluating the effectiveness of an evidence-based cognitive restructuring approach: 1-year results from Project ASPECT. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 15(2), 113–130. https://doi.org/10.1521/ijct_2016_09_16
- Kim, B., Merlo, A. V., & Benekos, P. J. (2013). Effective Correctional Intervention Programmes for Juveniles: Review and Synthesis of Meta-Analytic Evidence. *International Journal of Police Science & Management*, 15(3), 169–189. <https://doi.org/10.1350/ijps.2013.15.3.310>
- Kimbrell, C. S., Wilson, D. B., & Olaghere, A. (2023). Restorative justice programs and practices in juvenile justice: An updated systematic review and meta-analysis for effectiveness. *Criminology & Public Policy*, 22(1), 161–195. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12613>
- Lipsey, M. W. (1999). Can intervention rehabilitate serious delinquents? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 564(1), 142–166. <https://doi.org/10.1177/000271629956400109>

- Lipsey, M. W., & Cullen, F. T. (2007). The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews. *Annual Review of Law and Social Science*, 3, 297–320. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.3.081806.112833>
- Lipsey, M. W., Landenberger, N. A., & Wilson, S. J. (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, 3(1), 1–27. <https://doi.org/10.4073/csr.2007.6>
- Lipsey, M. W. (2000). *Effective intervention for serious juvenile offenders*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (Eds.). (1998). *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. Sage.
- McEwen, B. S. (2008). Central effects of stress hormones in health and disease. *European Journal of Pharmacology*, 583(2-3), 174–185. <https://doi.org/10.1016/j.ejphar.2007.11.071>
- Olsson, T. M., Långström, N., Skoog, T., Andréé Löfholm, C., Leander, L., Brolund, A., Ringborg, A., Nykänen, P., Syversson, A., & Sundell, K. (2021). Systematic review and meta-analysis of noninstitutional psychosocial interventions to prevent juvenile criminal recidivism. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 89(6), 514–527. <https://doi.org/10.1037/ccp0000652>
- Pooley, K. (2020). *What are the characteristics of effective youth offender programs?* (Trends & Issues in Crime and Criminal Justice No. 604). Australian Institute of Criminology. <https://doi.org/10.52922/ti04701>
- Roberts, A. R., & Camasso, M. J. (1991). The effect of juvenile offender treatment programs on recidivism: A meta-analysis of 46 studies. *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*, 5(2), 421–441.
- Rud, I., van Klaveren, C., Groot, W., & Maassen van den Brink, H. (2014). *The effect of restorative juvenile justice on future educational outcomes* (TIER Working Paper Series No. 14/01). Top Institute for Evidence Based Education Research. <http://www.tierweb.nl/tier/assets/files/UM/Working%20papers/TIER%20WP%2014-01.pdf>
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Harvard University Press.
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924. <https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Sexton, T. L., & Turner, C. W. (2010). The effectiveness of functional family therapy for youth with behavioral problems in a community practice setting. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 339–348. <https://doi.org/10.1037/a0019406>
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. University of Chicago Press.
- Sherman, L. W., Strang, H., Barnes, G. C., Bennett, S. S., Angel, C. M., Newbury-Birch, D., ... & Gill, C. O. (2007). *Restorative justice: The evidence*. Smith Institute. https://www.iirp.edu/images/pdf/RJ_full_report.pdf
- Sutherland, E. H. (1947). *Principles of criminology* (4. baskı). Lippincott.
- T.C. Adalet Bakanlığı. (2022). *Ceza infaz istatistikleri*. Adalet Bakanlığı Yayınları.

- Teicher, M. H., & Samson, J. A. (2016). Annual research review: Enduring neurobiological effects of childhood abuse and neglect. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(3), 241–266. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12507>
- Tennyson, H. R. (2009). Reducing Juvenile Recidivism: A Meta-Analysis of Treatment Outcomes (Doctoral dissertation, Pacific University). Retrieved from: <https://commons.pacificu.edu/spp/109>
- Türk Ceza Kanunu. (2004). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 25611, 12 Ekim 2004).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Ceza infaz kurumu istatistikleri, 2022*. TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri*. TÜİK Yayınları.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2020). *Global study on homicide 2019: Homicide trends, patterns and criminal justice response*. United Nations.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation: Beyond the risk paradigm*. Routledge.
- Wilson, H. A., & Hoge, R. D. (2013). The effect of youth diversion programs on recidivism: A meta-analytic review. *Criminal Justice and Behavior*, 40(5), 497–518. <https://doi.org/10.1177/0093854812451089>
- Yochelson, S., & Samenow, S. E. (1976). *The criminal personality: Volume I. A profile for change*. Jason Aronson.

Tablo ve Şekiller

Tablo 1. Prisma akış tablosu

PRISMA Süreci ve Aşamalara Göre Filtreleme Adımları	Çalışma Sayısı (N)
1. Tanımlama (Identification)	
Veri tabanları aracılığıyla ulaşılan toplam kayıt sayısı (<i>Web of Science, Scopus, PsycINFO, Google Scholar, ULAKBİM TR Dizin</i>)	N = 540
2. Eleme (Screening)	
Yinelenen (duplike) kayıtlar temizlendikten sonra kalan makale sayısı	N = 415
Başlık ve özet incelemesi sonucunda elenen çalışmalar (<i>Doğrudan çocuk suçluluğu rehabilitasyonuna odaklanmayan veya yalnızca kuramsal/teorik tartışma içerener</i>)	N = 327
3. Uygunluk (Eligibility)	
Tam metni incelenen makale sayısı	N = 88
Belirli dahil etme kriterlerine uymadığı için elenen tam metin makaleler:	
• <i>Örnekleme yetişkin popülasyonu olan: 18</i>	N = 44
• <i>Metodolojik tasarımı zayıf olan: 14</i>	
• <i>Ampirik veri sunmayan / Yalnızca kuramsal olan: 12</i>	
4. Dahil edilme (Included)	
Betimsel senteze (narrative synthesis) dahil edilen toplam birincil ampirik çalışma sayısı	N = 44

Tablo 2. Çocuk suçluluğunda en yüksek etki değerine sahip başlıca model ve kanıtların metodolojik kalite özeti

Çalışma	Tasarım	Örneklem	Değerlendirme Aracı	T e m e l Metodolojik Sınırlılıklar
Borduin ve ark. (1995)	Randomize kontrollü çalışma	n = 176	—	Körleme sınırlılığı ve olası takip kaybı yanlılığı
Curtis ve ark. (2004)	Meta-analiz	n = 708	Betimsel	Dahil edilen çalışmalar arasında yüksek heterojenlik
Gerchow (2015)	Boylamsal karşılaştırmalı çalışma	n = 156	Betimsel	Tek merkezli örneklem ve sınırlı dış geçerlik
Sexton ve Turner (2010)	Toplum temelli etkililik çalışması	917 aile	Betimsel	Terapistler arasında uygulama bütünlüğü farklılığı
Jeong ve ark. (2017)	Yarı deneysel çalışma	n = 535	Betimsel	Öz-seçim yanlılığı ve randomizasyon eksikliği
Blattman ve ark. (2023)	Randomize saha deneyi	Yüksek riskli genç örneklemi	—	Bağlama özgü genellebilirlik sınırlılığı
Kimbrell ve ark. (2023)	Meta-analiz	57 çalışma	Betimsel	Metodolojik heterojenlik
Wilson ve Hoge (2013)	Meta-analiz	73 program	Betimsel	Program tanımlarındaki değişkenlik
Armelius ve Andreassen (2007)	Cochrane sistematik derlemesi	Kurumsal ergen örneklemi	Sistematik Derleme	Az sayıda uygun randomize çalışma
Bouchard ve Wong (2018)	Meta-analiz	27 çalışma	Betimsel	Çıktı ölçütlerindeki farklılıklar
Olsson ve ark. (2021)	Sistematik derleme	Çoklu psikososyal çalışmalar	Betimsel	Kontrol koşullarındaki heterojenlik

Tablo 3. PRISMA-ScR kontrol listesi

Bölüm	PRISMA Maddesi	Makalede Durum	Yer
Başlık	Çalışmanın bir kapsam belirleme incelemesi (scoping review) olduğunun belirtilmesi	Mevcut	Başlık
Özet	Yapılandırılmış özet sunulması	Mevcut	Özet
Giriş	Derlemenin gerekçesinin açıklanması	Mevcut	Giriş
Amaç	Araştırma amacının açık belirtilmesi	Mevcut	Giriş sonu
Dahil etme kriterleri	Dahil etme/dışlama kriterlerinin belirtilmesi	Mevcut	Yöntem
Bilgi kaynakları	Kullanılan veri tabanlarının belirtilmesi	Mevcut	Yöntem
Tarama stratejisi	Tarama sürecinin açıklanması	Mevcut	Yöntem
Seçim süreci	Tarama ve eleme sürecinin açıklanması	Mevcut	PRISMA bölümü
Veri çıkarma	Veri çıkarma yönteminin açıklanması	Mevcut	PRISMA bölümü
Yanlılık riski	Değerlendirilmedi (scoping review)	Mevcut	Yöntem
Etki ölçütleri	Kullanılan istatistiksel ölçütlerin belirtilmesi	Mevcut	Bulgular
Sentez yöntemi	Bulguların sentez yönteminin açıklanması	Mevcut	Bulgular
Çalışma seçimi	PRISMA akış sürecinin raporlanması	Mevcut	Tablo 1
Çalışma özellikleri	Dahil edilen çalışmaların özetlenmesi	Mevcut	Bulgular

Bölüm	PRISMA Maddesi	Makalede Durum	Yer
Bireysel sonuçlar	Çalışma sonuçlarının raporlanması	Mevcut	Bulgular
Genel sentez	Genel bulguların sentezlenmesi	Mevcut	Tartışma
Sınırlılıklar	Çalışma sınırlılıklarının tartışılması	Mevcut	Sınırlılıklar
Yorum	Bulguların yorumlanması	Mevcut	Tartışma
Politika çıkarımları	Politika önerilerinin sunulması	Mevcut	Politika Önerileri